

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 067 Barn & Unga

Höstterminen 2004

En intervjustudie om och med ungdomar och gruppledare vid BIM - Socialtjänsten i Oskarshamn

Författare: Emma Carlsson

Nina Johansen

Handledare: Pernilla Liedgren Dobronravoff

Abstract

There are many children in Sweden today, approximately between 100 000 and 200 000, who have parents or a parent that abuses alcohol or other drugs. In this research paper we have reviewed some of the literature concerning these children and their situation. The purpose of this research paper was to make an interview study of a group activity for children that have parents or a parent, who abuses alcohol or other drugs. This research paper is based on interviews conducted with two children and four group leaders. We compared the children's opinions about the group activity to the opinion of the group leaders of what the group activity has given the children. We also wanted to compare our interview study with other similar studies that has been made within this subject. We also wanted to retain information of how the group leaders defined addiction and in their opinion what constitutes abuse.

The results show that the two children are satisfied with the group activity, they also had an enjoyable time and a learning experience. The group leaders were satisfied with the activities, they especially enjoyed the opportunity to work with the children in the group environment. The interviewees, both the children and the leaders, agree that two essential advantages with participating in the group activity were learning to express your self, and the feeling of not being alone. In our study we found that there were variations in the definition of addiction and abuse amongst group leaders.

Innehållsförteckning

<u>Förord</u>	5
<u>1.1 Problemformulering</u>	6
<u>1.2 Syfte och Frågeställning</u>	7
<u>2. Metod och urval</u>	8
<u>2.1 Studiens upplägg</u>	8
<u>2.2 Perspektivval och Avgränsningar</u>	9
<u>2.3 Kvalitativ forskningsintervju</u>	9
<u>2.4 Tillförlitlighet</u>	10
<u>2.4.1 Intervjuareffekt</u>	12
<u>2.5 Urvalsmetoder/tillvägagångssätt</u>	13
<u>2.5.1 Intervjusituationen</u>	14
<u>2.6 Transkribering och analys av intervjuer</u>	15
<u>2.7 Litteratordiskussion</u>	17
<u>2.8 Etiska överväganden</u>	18
<u>3. Att vara barn i missbruksfamilj</u>	18
<u>3.1 Tidigare forskning</u>	18
<u>3.2 Missbrukets konsekvenser för barnen</u>	20
<u>3.3 Familjehemligheten</u>	23
<u>3.4 Två empiriska studier</u>	24
<u>3.4.1 Humlan</u>	24
<u>3.4.2 Flaskposten/Utposten</u>	26
<u>4. Barngruppsverksamhet</u>	27
<u>4.1 Barngruppsverksamhet (BIM) i Oskarshamns Kommun</u>	28
<u>5. Grupper</u>	33
<u>6. Resultatet av undersökningen</u>	35
<u>6.1 Intervjusammanställning av flickorna</u>	35
<u>6.2 Intervjusammanställning av de två externa gruppledarna</u>	39
<u>6.3 Intervjusammanställning av de två interna gruppledarna</u>	45
<u>7. Analys</u>	51
<u>7.1 Hur flickorna har upplevt BIM och vad de tagit med sig från BIM</u>	52
<u>7.2 BIM – en pedagogisk gruppverksamhet</u>	53
<u>7.3 Synen på missbruk</u>	55
<u>7.4 En jämförelse med två andra empiriska studier</u>	56
<u>8. Sammanfattning och slutdiskussion</u>	57
<u>8.1 Avslutande kommentarer</u>	58
<u>8.1.1 Kontakten med föräldrarna</u>	58
<u>8.1.2 Valmöjligheter och begränsningar</u>	59
<u>9. Källförteckning</u>	61
<u>Appendix 1</u>	62

Ersta Vändpunkten (Ersta modellen)	62
Appendix 2	64
Rädda Barnen (Lidingö modellen)	64
Bilaga 1	66
Intervjufrågor till de interna och externa gruppledarna	66
Bilaga 2	67
Intervjufrågor till ungdomarna	67

Förord

Vi vill varmt tacka alla de intervjupersoner som ställt upp på våra intervjuer och därmed bidragit till att vi kunnat genomföra denna uppsats. Vi vill också tacka vår handledare, Pernilla Liedgren - Dobronravoff för konstruktiv kritik, goda råd och idéer. Vi vill även tacka BIM projektets samordnare för den hjälp vi fått.

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Under 2003 tog BRIS emot 16 008 samtal från barn och ungdomar som ville ha hjälp och stöd. Den näst vanligaste orsaken för barn och ungdomar att ringa till BRIS var för att prata om familjekonflikter. Dessa samtal handlade i många fall om familjemedlemmars missbruk. (www.bris.se). Det är många barn och ungdomar i Sverige som lever med en mamma eller pappa som missbrukar alkohol eller andra droger. I boken ”*Risk och Prognos*” görs en uppskattning om att alkoholproblem förekommer i omkring en tiondel av samtliga barnfamiljer i Sverige. (Lagerberg & Sundelin, 2003) I dessa familjer präglas barnens uppväxt i många fall av att föräldrarna kommer i första hand, på bekostnad av barnen. (Arnell & Ekblom, 2002) Vi tycker att det är väldigt viktigt att man uppmärksammar dessa barn och synliggör deras situation, att de blir sedda och lyssnade till. Enligt FN:s barnkonvention är detta en rättighet för alla barn.

Alkohol eller annat drogmissbruk hos föräldrar är den vanligaste orsaken till att barn omhändertas enligt LVU. En medvetenhet om att barn till missbrukare behöver särskilt stöd har ökat under hela 1990-talet och det finns idag fungerande metoder för att ge barn stöd genom att delta i gruppverksamheter. Sådana verksamheter har startats i många kommuner och fungerar väl menar folkhälso- och socialtjänstminister Morgan Johansson. (www.riksdagen.se)

Då vi blev tillfrågade av Oskarshamns socialtjänst att titta närmre på en sådan gruppverksamhet för barn och unga till missbrukande föräldrar inom BIM (Barn i missbrukarfamiljer) projektet kändes detta som ett självklart C uppsats ämne då vi båda är väldigt intresserade av att utöka våra kunskaper kring barn och ungdomar som lever med missbrukande föräldrar. BIM är en gruppverksamhet för barn och tonåringar som har eller har haft en förälder som missbrukar alkohol eller andra droger. (www.oskarshamn.se). Vi är intresserade av att titta på hur BIM verksamheten fungerar i Oskarhamn och vilken arbetsmetod gruppledarna arbetar utifrån för att se vilken typ av gruppverksamhet som ungdomarna genomgår. Vi är t.ex. intresserade av att titta på hur gruppledarnas syn på missbruk ser ut och vad de lär ut om missbruk vid BIM gruppträffarna. Vi är vidare

intresserade av att ta reda på hur ungdomarna själva upplever den genomgångna gruppverksamheten och vad de upplever att de fått med sig från den. Information kring detta vill vi få genom att intervjua ungdomarna. Vi vill även intervjua gruppledare som arbetet med BIM metoden i Oskarshamn för att jämföra ungdomarnas upplevelser av gruppverksamheten med gruppledarnas upplevelser om vad gruppverksamheten kan ha givit ungdomarna. Vi finner det även av intresse att jämföra vår intervjustudie med andra liknande studier som berör samma ämne.

1.2 Syfte och Frågeställning

Syfte

Vårt syfte med C uppsatsen var att genomföra en intervjustudie med ungdomar och gruppledare som varit aktuella för barngruppsverksamheten BIM (Barn i missbrukarfamiljer) inom socialtjänsten i Oskarshamn. Vi ville jämföra ungdomarnas upplevelser av BIM med gruppledarnas erfarenheter av vad BIM kan ha givit ungdomarna. Vi var även intresserade av att titta på hur gruppledarnas syn på missbruk ser ut samt hur dessa synsätt eventuellt skiljer sig åt. Vi var vidare intresserade av att jämföra vår studie med två andra studier som berör samma ämne som vårt.

Frågeställningar

1. Hur ser BIM metoden ut?
2. Hur har ungdomarna upplevt barngruppsverksamheten BIM?
3. Vad har ungdomarna fått med sig från barngruppsverksamheten BIM?
4. Vad upplever gruppledarna att BIM givit ungdomarna?
5. Hur ser gruppledarnas syn på missbruk ut?
6. Hur skiljer sig det vi kommer fram till i vår intervjustudie från två andra studier som berör samma ämne?

2. Metod och urval

2.1 Studiens upplägg

Vi har genomfört en empirisk, kvalitativ och retrospektiv studie. (PM för uppsatsskrivning, Hilde) Studien bygger på primärdata då vi intervjuat två stycken ungdomar som genomgått BIM gruppverksamheten inom BIM projektet i Oskarhamn. Vi har även intervjuat fyra stycken gruppledare som arbetat med BIM:s barngruppverksamhet. Studien blir retrospektiv eftersom ungdomarna genomgått barngruppsverksamheten för fyra respektive fem år sedan. Det är även fyra respektive fem år sedan som två av de fyra intervjuade gruppledarna var aktiva som BIM gruppledare. Anledningen till att vi valt att intervjua både ungdomar och gruppledare beror på att vi vill jämföra ungdomarnas upplevelser av gruppverksamheten med gruppledarnas uppfattningar om vad gruppverksamheten kan ha givit ungdomarna. För att kunna göra jämförelser mellan de intervjuade ungdomarna och gruppledarna har vi använt oss av två intervjuguider med frågor. (Se bilagor 1 och 2)

Vi har i uppsatsen, förutom primärdata, också använt oss av material i form av tidigare forskning och teoretiska perspektiv i uppsatsens *teoridel* om grupper. Utöver det finns en *faktadel* under tre olika avsnitt i uppsatsen där vi beskriver barngruppsverksamheternas framväxt i Sverige, hur BIM gruppverksamheten ser ut i Oskarhamn samt hur situationen kan se ut för barn i missbruksfamiljer och där vi också använt oss av material i form av tidigare forskning, böcker skrivna av praktiker inom området samt olika teoretiska perspektiv. Vi kommer även att redogöra för två empiriskt genomförda studier som berör samma ämne som vårt. Vi har i uppsatsens *resultatdel* sammanställt ungdomarna och gruppledarnas intervjusvar. Dessa har vi sedan analyserat i uppsatsens *analysdel* där vi även gjort jämförelser med de två studier som berör samma ämne som vårt. Orsaken till att vi valt att göra detta beror på att vi vill öka tillförlitligheten i vår undersökning genom att stärka och komplettera vårt empiriska material. I uppsatsens *sammanfattning* och *slutdiskussion* har vi redogjort för svaren på vårt syfte och våra frågeställningar. Vi har valt att knyta ihop uppsatsen med *avslutande kommentarer*. Som *appendix* har vi valt att placera två olika beskrivningar av utbildningsmaterial för barngruppsverksamheter, Ersta modellen (Ersta vändpunkten) och Lidingömodellen (Rädda Barnen) Anledningen till att vi valt att ta med

utbildningsmaterialen i uppsatsen beror på att det är främst från dessa två modeller som de flesta barngruppsverksamheter i Sverige utgår ifrån. Dessutom använder sig BIM gruppledarna i Oskarshamn av Rädda Barnens material i arbetet med barngrupperna.

2.2 Perspektivval och Avgränsningar

Vi intar ett ungdomsperspektiv då vi väljer att genom att intervjua ungdomarna utgå från deras berättelse och erfarenheter av gruppverksamheten. Vi vill därmed framhäva barn och unga som aktiva informanter. Vi intar även ett klient och professionsperspektiv då vi valt att intervjua både ungdomar och gruppledare. Genom att vi är intresserade av att titta på hur gruppledarnas syn på missbruk ser och vad de lär ut om missbruk vid BIM gruppträffarna menar vi att vi även intar ett missbruksperspektiv. Anledningen till att vi valt att inta ett missbruksperspektiv beror på att vi anser detta relevant då BIM är en verksamhet för barn som lever eller har levt med missbrukande föräldrar/er. Vi har vidare valt att jämföra vår intervjustudie med två andra studier som är gjorda inom samma område som vårt då vi är intresserade av att jämföra våra slutsatser med deras slutsatser. Vi har som teoretisk utgångspunkt valt att använda oss av olika författares syn på grupper och gruppdynamiska processer. Vi är medvetna om att vårt teoriavsnitt är bristfälligt då vi hade svårigheter att hitta relevant fakta som kunde kopplas till BIM gruppen. Anledningen att vi valde just grupper som teoretisk utgångspunkt beror på att BIM träffarna just sker i grupp samt att vi upplever att vi kunnat koppla resonemangen som förs i teoriavsnittet till analysen av intervjusammanställningarna. Vi är dock medvetna om att vi kunde ha valt en annan teoretisk utgångspunkt, t.ex. organisationsteori, men då hade vi varit tvungna att ändra vårt syfte och frågeställningar i uppsatsen vilket vi inte ville.

2.3 Kvalitativ forskningsintervju

Vi har i vår uppsats valt att använda oss av den kvalitativa forskningsintervjun som metod. Steinar Kvale, författare till boken *"Den kvalitativa forskningsintervjun"* (1997) menar att den kvalitativa intervjun är - *en unikt känslig och kraftfull metod som kan användas för att fånga erfarenheter och innebörder ur undersökningspersonernas vardagsvärld.* (Kvale, s 13, 1997) Genom intervjun ges intervjupersonerna en möjlighet att förmedla sin situation till

andra ur ett eget perspektiv och med egna ord. (Kvale, 1997) Då vi utfört en kvalitativ studie och använt oss av den kvalitativa forskningsintervjun som metod är det viktigt att påpeka att ungdomarnas och gruppledarnas redogörelser är subjektiva skildringar och att våra frågeställningar också är av subjektiv karaktär. Vi har valt att använda oss av den kvalitativa forskningsintervjun eftersom vi anser att den passar vårt syfte med uppsatsen bäst. Vi är intresserade av att erhålla skildringar, emotioner och erfarenheter av gruppverksamheten BIM utifrån ungdomarna och gruppledarnas perspektiv. Vi anser därför att det för vår uppsats är lämpligare att gå in på djupet än på bredden i materialet.

Fördelar med den kvalitativa intervjun är att man som intervjuledare ges en möjlighet till fördjupad och detaljerad information kring det ämne man intresserar sig för. Metoden kan ge utrymme till flexibilitet då intervjupersonen ges en möjlighet att tala tämligen fritt samt att en möjlighet till följdfrågor kan ges. En nackdel med kvalitativa intervjuer kan vara att intervjuledaren styr intervjupersoner medvetet eller omedvetet på olika sätt genom att t.ex. ställa frågor på ett visst sätt eller ställa ledande frågor. (Kvale, 1997) Undersökningar som gjorts av kvalitativa intervjuer visar relativt tydligt att människor svarar olika beroende på hur de uppfattar den person som ställer frågorna. Det är i synnerhet intervjuarens ålder, kön och etniska ursprung som påverkar hur mycket information människor är villiga att ge och hur ärliga de är i sin information. Intervjuarens identitet får speciell betydelse när det gäller känsliga frågor eller frågor som kan uppfattas som relativt personliga. Det kan också finnas en risk att de intervjuade svarar som de tror att intervjuledaren förväntar sig av dem. Även intervjuledarens egna normer, värderingar och erfarenheter påverkar både insamlandet och tolkningen av data. Detta kan resultera i att det man kommer fram till påverkas av intervjuledarens subjektiva föreställningar. (Denscombe, 2000) Vi kommer att utveckla intervjuareffekten vidare under avsnitt 2:4:1.

2.4 Tillförlitlighet

Validiteten i uppsatsen syftar på huruvida man undersöker det man avser att undersöka. Är valet av intervjumetod samt våra frågeställningar rätt utvalda för att mäta det vi vill? Vi anser att den kvalitativa intervjumetoden är bäst lämpad för vår undersökning då vi inte är ute efter kvantitativ fakta utan subjektiva upplevelser och erfarenheter. Vi har därtill noggrant utformat

vår intervjuguide så att frågorna ska svara mot vårt syfte med uppsatsen. Reliabilitet innebär att de mätinstrument som används i undersökningen är tillförlitliga och ger samma resultat oavsett vem som utför undersökningen. Vi ser svårigheter i att uppnå en hundra procentig reliabilitet genom en kvalitativ undersökning eftersom det delvis rör sig om subjektiva utsagor, samt att det kan finnas många faktorer i intervjusituationen som kan påverka den intervjuades svar. Detta diskuterar vi vidare nedan under rubriken *intervjuareffekt*. Vi är vidare medvetna om att vårt val av litteratur, intervjupersoner samt vår bearbetning och tolkning av materialet kan ha påverkat studiens resultat.

Validiteten i uppsatsen syftar till att testa empirins trovärdighet. Vi menar att validiteten i uppsatsen påverkas av hur många intervjupersoner som valt att ställa upp på våra intervjuer. Det var endast två flickor av de kontaktade ungdomarna som valde att ställa upp på en intervju. Då bortfallet blev stort bland ungdomarna valde vi att intervju fler gruppledare än vad som var planerat. Meningen från början var att vi ämnade ha lika antal ungdomar och gruppledare för att därmed uppnå en balans i antalet redogörelser kring BIM verksamheten. Då detta blev en omöjlighet valde vi att intervju fyra stycken gruppledare i stället för två eftersom vi ville få så många beskrivningar av BIM:s barngruppverksamhet som möjligt. Vi är medvetna om att uppsatsens trovärdighet påverkas av att vi har en övervikt av gruppledare i jämförelse med ungdomar. Antalet intervjuade personer i vår uppsats är få (sex stycken) och vi menar att det inte går att dra några generella slutsatser kring det vi kommer fram till i vår analys.

Vi menar att urvalet av ungdomar och gruppledare också styr reliabiliteten i uppsatsen. Om det är så att de tillfrågade ungdomarna kontaktades för att gruppledarna ansåg att det enbart var de som skulle kunna tänka sig att ställa upp en intervju, eller för att de tillfrågade ungdomarnas inställning till BIM var positiv, kan detta komma att påverka den bild vi förmedlar av BIM gruppverksamheten i uppsatsen. Även gruppledarnas inställning till BIM har en inverkan. Vi är medvetna om att gruppledarnas inställning till BIM förväntas vara av positiv karaktär eftersom de frivilligt arbetat med barngruppsverksamheten vid sidan om sitt ”vanliga” yrke. Vi hade velat att fler ungdomar kontaktades så att urvalet skulle komma att bli mer mångsidigt. Det skulle t.ex. vara intressant att intervju ungdomar som hoppat av BIM för att få deras synpunkter på gruppverksamheten. Nu i efterhand upplever vi också att det skulle ha varit intressant att intervju någon utomstående som t.ex. en förälder som kanske inte haft samma positiva inställning till BIM.

Vi tycker vidare att det är viktigt att nämna Oskarshamns socialtjänst och att en av oss tidigare praktiserat där. Vi har haft kontinuerlig kontakt med BIM projektets samordnare av praktisk karaktär, exempelvis telefonnummer till ungdomar och bokning av intervjulokal. Vi upplever dock att vi varit objektiva genom uppsatsens gång. Ingen av oss har planer på att arbeta inom BIM verksamheten i Oskarshamn i framtiden.

2.4.1 Intervjuareffekt

Det är i synnerhet intervjuledarens ålder, kön och etniska ursprung som påverkar hur mycket information människor är villiga att ge och hur ärliga de är i sin information. Vi tror att flickorna kan ha blivit påverkade av att vi studerar vid högskola, är relativt unga och nära dem själva i ålder. Vi upplevde att flickorna kände sig bekväma i vårt sällskap och att vi hade lätt att prata med dem vid sidan om intervjun. Huruvida ovanstående har påverkat flickorna vid intervjutillfället är svårt att spekulera kring. Vi är medvetna om att vi som intervjuledare kan ha haft olika påverkan på intervjupersonerna. Beroende av vem som intervjuar kan intervjuerna få olika vinkling som kan påverka resultatet.

Effekten av intervjuledarens identitet beror naturligtvis också på vilken typ av ämne som diskuteras samt på vem som intervjuas. Intervjuarens identitet får speciell betydelse när det gäller känsliga frågor eller frågor som kan uppfattas som relativt personliga. Då finns det en risk att de intervjuade svarar som de tror att intervjuledaren förväntar sig av dem. Då flickorna, vid intervjutillfället, var medvetna om att vi var där för att utföra intervjuer i forskningssyfte kan detta ha bidragit till att flickorna gett oss svar som de trodde att vi ville höra. Då kontakten med flickorna först skedde genom gruppledarna kan flickorna ha haft en uppfattning om att vi utförde uppsatsen i samarbete med dem och därför uppgav svar som de trodde att gruppledarna skulle vilja ha haft. Vidare kan flickornas vetskap om deras föräldrars kännedom om undersökningen påverkat flickornas uppriktighet och därmed påverkat de svar som flickorna uppgav i intervjuerna. Föräldrarnas godkännande är givetvis nödvändigt men vi menar att det kan ha haft en betydelse för flickornas öppenhet. Om så varit fallet, vilket är svårt att spekulera kring, så har datakvaliteten blivit lidande. (Denscombe, 2000)

Då vår uppsats handlar om barn i missbruksfamiljer så är vi medvetna om att en del frågor som vi ställde till flickorna under intervjuerna kan ha uppfattats som känsliga. Missbruk kan

uppfattas som ett mycket tabu och skambelagt ämne. Vi var därför väldigt noga med att utforma vår intervjuguide så att frågorna inte skulle uppfattas som kränkande på något sätt. Vi upplevde att en av flickorna kände sig obekvämt med någon fråga som vi ställde. Vi upplevde dock att vi hanterade situationen bra när vi märkte att flickan kände sig osäker genom att ge henne möjlighet att förmedla det svar hon ville samt ge henne möjlighet att bara vara tyst. Vid något tillfälle upplevde vi dessutom att följdfrågor kunde ha uppfattats som besvärliga för flickorna.

Även intervjuledarens egna normer, värderingar och erfarenheter påverkar både insamlandet och tolkningen av data. Detta kan resultera i att det man kommer fram till påverkas av intervjuledarens subjektiva föreställningar. Vi är medvetna om detta och har försökt vara så objektiva som möjligt då vi samlat in våra data samt vid sammanställningen av flickornas och gruppledarnas intervjusvar. (Denscombe, 2000)

2.5 Urvalsmetoder/tillvägagångssätt

Då vi skulle komma i kontakt med ungdomar som genomgått barngruppverksamheten BIM i Oskarshamn samverkade vi med Oskarshamns socialtjänst och BIM projektets samordnare. Sistnämnda överlät till aktuella BIM gruppledare att kontakta ungdomar samt deras föräldrar. Utifrån detta fick vi sedan telefonnummer till sex stycken ungdomar vilka också fick vårt informationsbrev utskickat till sig. Följande ungdomar kontaktade vi, Pojke 22 år, pojke 17, pojke 16, pojke 18, pojke 17, flicka 16 år. Utifrån dessa sex var det endast en som valde att ställa upp på intervju och det var flickan på 16 år. En av pojkarna ville inte själv ställa upp då han trodde att det skulle bli för jobbigt men han tipsade oss om att hans 14 åriga lillasyster som också genomgått BIM säkert skulle vilja ställa upp. Vi kontaktade därför henne och hon ställde sig positiv till att genomgå en intervju. Vi har således intervjuat två flickor 16 respektive 14 år gamla. Bortfallet blev med andra ord stort, i synnerhet då ingen av pojkarna ville ställa upp. Vi är medvetna om att detta påverkar uppsatsens resultat. Kontakten med gruppledarna sköttes också i gemensamt arbete med BIM projektets samordnare. Vid intervjutillfället fanns det åtta aktivt arbetande gruppledare varav vi intervjuade två stycken av dessa efter att en förfrågan skickats ut om att ställa upp på vår uppsatsintervju. Vi har i *resultatdelen* i uppsatsen valt att kalla dem för externa gruppledare. De externa gruppledarna

arbetar vid intervjutillfället tillsammans med samma BIM grupp. De två andra gruppledarna som vi intervjuat var aktiva som BIM gruppledare för fyra respektive fem år sedan och dessa två förmedlades till oss i efterhand via BIM projektets samordnare. Anledningen till att vi valde att intervju de två sistnämnda gruppledarna beror på att de var för sig arbetat med de två flickor som vi intervjuat. Vi har valt att kalla dem interna gruppledare i *resultatdelen* för att lättare kunna göra åtskillnad mellan dem och de två externa gruppledarna. Anledningen till att vi valde att intervju de externa gruppledarna var för att bortfallet av ungdomar var väldigt stort samt för att vi ville få så många beskrivningar av BIM gruppverksamheten som möjligt. Vi har således intervjuat fyra stycken gruppledare.

Som tidigare nämnts har vi genomfört kvalitativa intervjuer. Som utgångspunkt hade vi två intervjuguider, en för ungdomarna och en för gruppledarna. (Se bilaga 1 och 2) Vi valde att inte sända ut intervjufrågorna i förväg eftersom vi inte ansåg det nödvändigt. Vi är i efterhand medvetna om att detta eventuellt hade bidragit till att fler ungdomar hade ställt upp. Våra sex intervjupersoner kontaktades via telefon och datum, tid och plats för intervjun bestämdes.

2.5.1 Intervjusituationen

Fyra av intervjuerna genomfördes i Oskarshamn under en veckas tid. Vi intervjuade då flickorna som genomgått BIM:s barngruppverksamhet samt de två externa gruppledarna. Intervjuer av de två interna gruppledarna genomfördes i efterhand via telefon då dessa inte var tillgängliga den veckan vi befann oss i Oskarshamn. Vi använde oss av en högtalartelefon och hade därmed möjlighet att spela in dessa intervjuer på bandspelare.

Intervjuerna som utfördes i Oskarshamn genomfördes på olika platser. Två intervjuer, en flicka och en extern gruppledare, genomfördes i ett biblioteksrum i stadshuset, intervju med en flicka utfördes i hemmet och en extern gruppledare intervjuade vi på Oskarshamns socialtjänst. Vi upplevde att biblioteksrummet i sig var en bra intervjulokal eftersom vi hade möjlighet att sitta ensamma och ostörda men det låg en matsal precis utanför och detta bidrog till ljudnivån stundtals var ganska hög. Intervjun av en extern gruppledare på socialtjänsten genomfördes i en handledningslokal där vi satt ostörda. Intervjun av flickan i hemmet gjordes i köket. Flickan var ensam hemma vid tillfället så det fanns därför möjlighet att sitta ostört.

Vi inledde samtliga intervjuer med att berätta kort om uppsatsen och dess syfte. Då vi intervjuade de två flickorna förklarade vi för dem att vi var intresserade av att veta hur de upplevt BIM och vad de tyckte om gruppverksamheten. Vi nämnde att vi var medvetna om att flickorna genomgått BIM men var kanske inte tillräckligt tydliga med att vi var medvetna om att barn och ungdomar som genomgått BIM har eller har haft föräldrar/förälder missbrukat/missbrukar någon typ av drog. Detta har vi funderat över i efterhand då vi märkte att en av de intervjuade flickorna hade svårt att prata om förälderns missbruk. Vi var väldigt noga med att berömma flickorna och säga att deras svar kommer att bidra till att vi kan skriva vår uppsats. Vi summerade även intervjuvaren under intervjuens gång för att se så att vi uppfattade flickornas och gruppledarnas svar rätt. Vidare talade vi om för både gruppledarna och flickorna att allt inspelat och nedskrivet material kommer att förstöras när uppsatsen är slutförd.

Vi närvarade båda två vid två intervjuer (en extern gruppledare samt en flicka) och två genomfördes av en av oss ensam. Bandspelare användes vid samtliga intervjuer. Både gruppledarna och flickorna godkände dels att vi satt med båda två samt att vi antecknade och använde oss av bandspelare. Både gruppledarna och flickorna verkade ta intervjuerna på allvar och var koncentrerade under hela intervjun.

2.6 Transkribering och analys av intervjuer

Då samtliga intervjuer var slutförda transkriberade vi dem. Vi valde att först ordagrant återge intervjupersonens svar efter att noggrant ha lyssnat igenom intervjumaterialet. Anledningen till att vi gjorde detta var för att vi ville få en tydlig helhetsbild och större förståelse för vad som kommit fram i intervjuerna. Efter det valde vi att redogöra i intervjusammanställningen för de delar av intervjuerna som vi ansåg vara väsentliga för vårt syfte och frågeställningar i uppsatsen. Vi delade därmed in intervjusammanställningen i olika teman som avspeglar intervjuguiderna (se bilaga 1 och 2), för att göra det mer överskådligt och lättläsligt.

Flickornas namn är fingerade för att deras anonymitet ska garanteras. I *resultatdelen* då vi redovisar intervjuvaren har vi valt att inte använda flickornas fingerade namn utan endast skriva "flickan", "flickorna" eller "de". Vi har valt att göra citat i sammanställningen av intervjuerna vid de ställen där vi anser att citat förmedlar det som sades vid intervjuerna bäst.

Vi har valt att kalla de externa gruppledarna för gruppledare 1 och 2 samt de interna gruppledarna för A och B för att lättare kunna åtskilja deras svar i intervjusammanställningen. Vid utskriften av intervjuerna går ovillkorligen en del av datan förlorad eftersom kroppsspråk, blickar och mimik inte kan skildras.

Nedan följer en presentation utav intervjupersonerna:

De intervjuade ungdomarna:

1. Mia 16 år. Mia går i gymnasiet i Kalmar. På sin fritid är hon scoutledare, sjunger i kör och umgås med sina kompisar. Mia bor tillsammans med sina föräldrar. Hon har en äldre bror som har flyttat hemifrån. Pappa missbrukar alkohol.
2. Sofia 14 år. Sofia går i åttonde klass. På sin fritid tycker hon om att umgås med sina kompisar. Sofia har två bröder och bor tillsammans med sin mamma. Pappa missbrukar alkohol.

De intervjuade gruppledarna:

1. Extern gruppledare, kvinna 44 år. Utbildad socionom med 30 poängs vidareutbildning i socialt behandlingsarbete. Arbetar nu som familjerättssocionom. Arbetar vid intervjutillfället med sin första BIM – grupp.
2. Extern gruppledare, kvinna 35 år. Utbildad fritidspedagog som nu arbetar som förskolelärare. Arbetar vid intervjutillfället med sin första BIM – grupp.
3. Intern gruppledare, kvinna 51 år. Utbildad socialpedagog. Arbetar nu som skolkurator på en grundskola. Har varit aktiv i BIM sedan verksamheten startade 1992, har endast varit gruppledare för en BIM grupp.
4. Intern gruppledare, kvinna 50 år. Utbildad socialpedagog med en steg I utbildning i psykoterapi. Har varit aktiv i BIM sedan verksamheten startade 1992. Har arbetat med fem BIM grupper men har vid intervjutillfället inte någon grupp.

2.7 Litteratordiskussion

Då det gäller källkritik har vi valt att ha den löpande i texten i avsnittet om hur barns situation kan se ut i en missbruksfamilj. Anledningen till detta var för vi ansåg det nödvändigt då vi förhöll oss kritiska vid flertalet tillfällen i texten. Vi har i texten försökt stärka kunskap från böcker skrivna av praktiker med forskningsanknutet material, exempelvis Steinhausens forskning. Vi har ej lyckats hitta Steinhausens original forskning vilket vi är medvetna om hade stärkt tillförlitligheten i uppsatsen då vi referat till hans forskning på flertalet ställen. Vi har dock förhållit oss kritiska som nämns ovan och försökt föra kritiska resonemang fortlöpande i texten. Vi har försökt använda oss av så mycket litteratur som möjligt vilken berör ämnet barn i missbruksfamiljer och vi är medvetna om att några av böckerna är skrivna för 9 – 11 år sedan. Vi har dock valt att använda oss av dessa böcker då vi anser att de ändå tillfört relevant information.

Vi har i vår *problemformulering* valt att referera till tre stycken Internetadresser som vi anser vara tillförlitliga. I vårt *teoriavsnitt* om *grupper* har vi försökt hitta så väsentlig fakta som möjligt men som tidigare nämnts har det funnits svårigheter i att hitta ”rätt” fakta att applicera på BIM gruppen. Vi har dock referat till fyra stycken författare som vi anser ha stor kompetens inom området grupper och gruppdynamiska processer. Vi refererar i gruppavsnittet till Foulke och Bion genom Lindsteins bok ”*Unga vid vändpunkten*” (1997). Vi har valt att inte använda oss av deras original forskning utan istället valt att referera ur Lindstein då vi anser Lindstein vara en trovärdig källa. Vi är medvetna om att originalforskningen dock hade stärkt trovärdigheten. Böckerna till vilka vi referat till är skrivna från 1991 och framåt men även här menar vi att informationen tagen ifrån de äldre böckerna har varit relevant för *gruppavsnittet*. I avsnittet där vi beskriver barngruppsverksamheternas framväxt i Sverige har refererat till Folkhälsoinstitutets rapport från 1996 samt ur Lindsteins bok ”*Vändpunkten – ur barnens och ungdomarnas perspektiv*” (2001). Vi är medvetna om att Folkhälsoinstitutets rapport är skriven för 9 år sedan men vi har inte lyckats hitta någon nyare upplaga. Då vi beskrivit gruppverksamheten i Oskarshamn har vi bl.a. utgått från Rädda Barnens handbok (2002) eftersom gruppledarna utgår från detta material i sitt arbete med barngruppsträffarna. Vi är medvetna om att den litteratur vi valt att använda oss av i uppsatsen styr inriktningen på uppsatsen. Vi är också införstådda med att de två studier som vi valt att jämföra med vår intervjustudie också påverkar studiens resultat.

2.8 Etiska överväganden

Då vi har valt att göra en kvalitativ undersökning som innefattar ett fåtal intervjupersoner så krävs det ett klagörande att all medverkan sker frivilligt samt att deras anonymitet garanteras. Detta informerade vi samtliga intervjupersoner om i det informationsbrev vi skickade ut men även vid intervjutillfället. Då vi skulle komma i kontakt med ungdomar och gruppleddare som genomgått/arbetat med barngruppverksamheten BIM så utformade vi ett informationsbrev som sedan skickades ut till berörda gruppleddare och ungdomar samt ungdomarnas föräldrar. De gruppleddarna som fått i uppdrag att kontakta ungdomarna gav, förutom informationsbrevet, de aktuella ungdomarna information kring syftet med vår C-uppsats samt valmöjligheten till ett deltagande. Vi intervjuade två stycken minderåriga flickor med erfarenhet av att ha levt tillsammans med en förälder som missbrukar. Vi har tidigare nämnt att missbruk kan upplevas som väldigt tabubelagt och därmed svårt att prata om. Trots detta valde vi ändå att genomföra intervjuer med flickorna då de själva ville ställa upp samt att vi tyckte det var viktigt att göra deras röster hörda. Efter att vi genomfört intervjuerna med flickorna och gruppleddarna så kontaktade vi dem och informerade om att vi ämnade e-maila intervjuerna till dem så att de kunde godkänna dem innan vi sammanställde intervjumaterialet.

Då vi använder oss av citat från intervjupersonerna är vi medvetna om att det är en liten grupp intervjupersoner det rör sig om. Därav känns det särskilt viktigt att anonymisera dessa.

3. Att vara barn i missbruksfamilj

3.1 Tidigare forskning

Sverige har en lång forskningstradition inom området missbruk och föräldraskap. Först var professor Ingvar Nylander med sin studie av barn till alkoholmissbrukare. Ingvar Nylanders undersökning om barn till alkoholiserade fäder under 1950-talet omnämns som en viktig kunskapskälla om barns situation och reaktioner av att växa upp i en missbruksmiljö. Nylander konstaterade i sin undersökning att barnen dels var försummade fysiskt och psykiskt, dels visade beteendestörningar och olika kroppsliga och psykiatriska symptom som inte hade någon motsvarighet hos den kontrollgrupp barn som ingick i undersökningen.

Professor Per – Anders Rydelius följde sedan upp dessa barn efter 20 år och kunde då konstatera att i synnerhet pojkarna till de alkoholiserade fäderna hade haft en mycket olycklig utveckling med bl.a. eget missbruk, psykiska sjukdomstillstånd och kriminalitet. (Folkhälsoinstitutet, 1996)

I Sverige har det beräknats att mellan ca 175 000 – 200 000 barn växer upp med en förälder/ar som missbrukar alkohol. En uppväxt präglad av föräldrarnas missbruk kan öka risken för att barnet utvecklar psykiska problem. Trots att många av dessa barn ger tecken åt sin omgivning att de har det svårt och mår dåligt är det sällan så att omgivningen sätter det i samband med att föräldrarna missbrukar. Ofta kan det vara så att föräldrarnas missbruk är obekant för omvärlden eller att man saknar kunskaper kring hur föräldrars missbruk kan belasta barnen. (Hansen, 2003)

I boken *"Risk och Prognos"* (2003) görs en uppskattning om att alkoholproblem förekommer i omkring en tiondel av samtliga barnfamiljer. Vidare skriver författarna att missbruk är det vanligaste skälet till att barn omhändertas med stöd av LVU. Flertalet studier som redovisats visar så gott som samtliga negativa effekter av föräldrars alkohol och drogmissbruk på olika områden av barnens hälsa och utveckling: temperament, personlighet, missbruk, psykiska problem, kognitiva och psykosociala störningar. Problem som ofta påträffas hos barn till missbrukare är ADHD, depressivitet, ängslighet och uppförandestörning. (Lagerberg & Sundelin, 2003)

Ingegerd Bengtsson och Anna – Bodil Gavelin skriver i sin bok *"Familjer och missbruk"* (1994) att uppskattningsvis mellan 10 – 15 % av alla barn i Sverige växer upp i en familj, där en eller båda föräldrarna dricker för mycket alkohol. Av dessa familjer är endast ett fåtal kända av socialtjänsten. Även här omnämns det "dolda" missbruket och okunskapen kring dessa barns utsatta situation som en orsak till att inte fler familjer med denna problematik uppmärksammas. Frid.A Hansen menar i sin bok *"Barn i familjer med missbruksproblem"* (2003) att det är viktigt att man hittar metoder för att synliggöra de samband som kan finnas mellan barnens signaler om att de mår dåligt med missbruk hos barnets föräldrar. Missbruk är ett tabubelagt område och det drabbar inte minst de barn som upplever missbruk hos sina föräldrar. Det kan med andra ord vara väldigt svårt för ett barn att berätta om sina föräldrars missbruk för utomstående.

Ovanstående siffror som visar på hur många barn som uppskattningsvis lever med föräldrar eller en förälder som missbrukar alkohol eller andra droger ställer vi oss kritiska till. Vi menar att siffrorna på många sätt kan vara missvisande då vi inte funnit i någon litteratur hur dessa är uträknade, hur urvalsgruppen ser ut eller vilken metod eller tillvägagångssätt man använt sig av för att komma fram till dessa siffror. Olika studier bekräftar dock resultaten och vi anser därför det lämpligt att redogöra för dem i vår uppsats för att få en någorlunda bild av hur många barn som växer upp med föräldrar eller en förälder som missbrukar alkohol eller andra droger. Siffrorna som är hämtade ur Folkhälsoinstitutets rapport från 1996 och från boken *Risk och Prognos* från 2003 är forskningsanknutna vilket stärker tillförlitligheten.

Internationell forskning om effekter av alkoholmissbruk på barn har kommit fram till tämligen samstämmiga slutsatser. Lagerberg och Sundelin refererar i sin bok *"Risk och Prognos"* (2003) till Steinhausen som har gjort en större sammanfattning beträffande den nuvarande forskningen och kunskapsläget rörande barn till alkoholmissbrukande föräldrar. Steinhausen är noga med att påpeka att kunskapen ännu är bristfällig samt att studierna är heterogena och tyngda av metodologiska svagheter. Han menar vidare att effekterna av föräldrars alkoholmissbruk kan sammanhånga med andra faktorer och försvårande omständigheter som t.ex. familjekonflikter, psykisk sjukdom, socialgrupp och fattigdom. Vidare kan det enligt Steinhausen finnas skyddsfaktorer som gör att effekterna på barnen inte blir så svåra som kunnat befaras.

3.2 Missbrukets konsekvenser för barnen

Det brukar talas om barn till missbrukande föräldrar som särskilt utsatta barn eller barn i riskzonen. Att ha förälder/ar som missbrukar alkohol eller andra former av droger kan innebära stora konsekvenser för ett barns uppväxtvillkor. Ohälsosymptom hos barn som växer upp i en missbruksfamilj brukar visa sig tidigt, redan under förskole- och skolåldern. Reaktionerna kan yttra sig i huvudvärk, trötthet, magont, illamående, sömnbesvär, ångest, nedstämdhet och/eller beteendestörningar som t.ex. koncentrationssvårigheter, aggressivitet, kamratsvårigheter och motorisk oro. (Folkhälsoinstitutet, 1996)

Olav Mortenson (2003) arbetar som terapeut med missbruksrelaterade problem vid Borgestadkliniken i Skien i Norge och han uppger att undersökningar visar att barn och ungdomar till missbrukare har en högre frekvens av en rad problem:

- Ångest och nedstämdhet
- Beteenderubbningar
- Dålig självbild
- Skolproblem
- Utagerande beteende
- Depression
- Sömnproblem och mardrömmar
- Missbruk
- Kriminalitet

Det framgår inte i Olav Mortenson kapitel i ”*Barn i familjer med missbruksproblem*” (Frid. A Hansen, 2003) om hur Mortenson kommit fram till dessa slutsatser eller vilka missbruksgrupper som finns med i hans urval. Vi har ändå valt att ta med Mortensons slutsatser om ohälsosymptom eftersom Steinhausens forskning som refereras i *Risk och Prognos* (2003) men även andra undersökningar, som vi tar upp i uppsatsen, understryker Mortensons resultat.

Författarna till *Risk och Prognos* (2003) nämner att Steinhausens forskning visar att barn till alkoholmissbrukare löper risk för ett antal störningar. De mest förekommande problemen är uppförandestörningar och brottslighet, hyperaktivitet, missbruk, ångslan, och depression samt somatiska problem. Steinhausen poängterar dock att endast en minoritet av alla barn till missbrukare drabbas och att problemen inte är specifika för barn till missbrukare. Han menar vidare att ovannämnda störningar kan bero andra faktorer som t.ex. missämja mellan föräldrarna eller svårigheter i hemmiljön snarare än på alkoholmissbruket i sig. Det finns dock starka bevis för att barn till alkoholmissbrukare oftare än andra lider av psykiska besvär som t.ex. ångest. (Lagerberg & Sundelin, 2003)

Bråk och konflikter inom familjen har ofta beskrivits av barn som växer upp i missbruksfamiljer som det värsta som händer i familjen, värre än själva missbruket (Bengtsson & Gavelin, 1994). Ofta präglas missbruksfamiljer av en hög konfliktnivå och av konflikter som inte kan ordnas upp på grund av missbruket. Konflikterna slutar därför ofta med uppgivenhet, hot eller förtigande. Till bråken hör också ofta hot om våld, skilsmässa och övergivande av familjen. Detta innebär att barn som upplever den här typen av konflikter kan erfara ständiga hot om förlust av båda eller en av föräldrarna. (Mortensen, i Hansen, 2003)

Resultaten av studier av familjemönster i alkoholistfamiljen visar enligt Steinhausen, som refereras i boken *Risk och Prognos* (2003), att dessa familjer kännetecknas av en högre konfliktnivå och lägre sammanhållning, försämrade problemlösningsförmåga och mer negativa och fientliga kommunikationer. Barns anpassning påverkas bl.a. av den kontinuerliga stress som följer av att en förälder missbrukar, får återfall samt av missbrukets svårighetsgrad. Steinhausen påpekar dock att dessa familjemönster inte är specifika för alkoholistfamiljer, vissa familjer fungerar inte alls på det omnämnda sättet. (Lagerberg & Sundelin, 2003) Vi anser det viktigt att påpeka att familjer utan missbruksproblematik även kan uppvisa dessa mönster. Vi menar att det kan finnas andra faktorer inom familjen som kan bidra till en högre konfliktnivå och lägre sammanhållning som t.ex. arbetslöshet, ansträngd ekonomi och skilsmässa.

Det är vanligt att barnen tar på sig skulden för att föräldrarna missbrukar. De tror t.ex. att de gjort något fel och att de inte varit tillräckligt duktiga och snälla. Olov Mortensen (2003) menar att barnen många gånger tar ett alldeles för stort ansvar hemma när det gäller de praktiska, vardagliga sysslorna som städning, inköp av mat, tvättning, passning av småsyskon och matlagning. Barnen tar med andra ord över de vuxnas funktioner och därmed ofta ett alldeles för stort ansvar. Utöver de praktiska uppgifterna upplever barnen många gånger även ett ansvar för sina föräldrar. Det kan röra sig om att barnen tröstar dem när de är ledsna, ser till att de kommer i säng och får mat i sig samt medlar i konflikter mellan föräldrarna. Då barnen övertar de vuxnas ansvar innebär detta många gånger att barnen får ansvara för saker de inte har möjlighet att kontrollera eller påverka. Detta kan leda till att barnen känner sig hjälplösa såväl som otillräckliga och många av dessa barn utvecklar en låg uppskattning av sig själva. Barnen tänker ofta att de måste göra sig förtjänta av att bli omtyckta, älskade och uppskattade. (Mortensen, i Hansen, 2003)

3.3 Familjehemligheten

Barn som växer upp i en missbruksfamilj påverkas på olika sätt och i olika grad av missbruket i familjen. Oavsett hur familjens ekonomiska och sociala situation ser ut så inverkar missbruket på relationerna och kommunikationerna i familjen. Barnet får ofta lära sig tidigt att inte lita på någon och att förneka känslor och intryck. Att inte lita på någon kan ses som ett skydd mot en obehaglig verklighet. Ofta blir barnen utsatta för upprepade besvikelser och löften som inte infrias. (Bengtsson & Gavelin, 1994)

Det är vanligt att man inom en missbruksfamilj mörklägger sitt vardagsliv och att ingen talar om det som sker i hemmet. Alkoholen brukar vara den största hemligheten i familjer med missbruksproblematik.

En kompakt tystnad brukar omge alkoholmissbruket både utanför och inom familjen. Grannar, arbetskamrater, släktingar och lärare vet och anar, men ingen säger något till barnen. Inom familjen kan man beskriva hemligheten som att man har en elefant i vardagsrummet. Alla ser och hör den, men utan att röra vid den eller kalla den vid namn. Alla går runt den, och den hindrar alla från att se på TV. Det är vanligt att syskon sinsemellan inte talar om det som händer. (Bengtsson & Gavelin, s. 54, 1994)

Det är vanligt att barnen i en missbruksfamilj ljuger för att skydda sig själv och sin familj men också för att skydda omgivningen. Barnets lojalitet gentemot sina föräldrar är stark trots rädsla, ångest och stress. (Folkhälsoinstitutet, 1996) Familjehemligheten blir ett försvar för barnet gentemot t.ex. kamrater eftersom den hindrar barnet från att demaskera att förhållandena hemma är annorlunda än hos andra. Barnet kan då hamna i en inre konflikt med sig själv eftersom det kan ha lärt sig principer om ärlighet. Detta kan bidra till att barnet känner sig mindre värd och otillräcklig. (Bengtsson & Gavelin, 1994)

Anna – Bodil Bengtsson och Ingegerd Gavelin som är författare till boken ”*Familjer och missbruk*” (1994) är båda utbildade socionomer. De har genom arbete inom mödra – och barnhälsovård, barnklinik, barnpsykiatri, socialtjänst och missbruksvård ofta kommit i kontakt med barn, ungdomar och föräldrar i familjer med missbruk. För flera utav barnen som Anna – Bodil Bengtsson och Ingegerd Gavelin träffat har det varit en stor lättnad då deras föräldrar befriat dem från familjehemligheten genom att ge barnen tillstånd att tala om det som sker

hemma. Först då har barnen kunnat ge uttryck för sina tankar och känslor. Dessa barn behöver hjälp med att sätta ord på sina upplevelser, eftersom de inte uppmuntras till detta hemma. Barnen litar inte alltid själva på vad de känner utan det är först i efterhand som de kan upptäcka att det innebär en lindring att uttrycka sig. Att barnen är tysta och lojala gentemot sina föräldrar gör det omöjligt för dem att genom ord bearbeta och få hjälp. Barnen är med andra ord dubbelt drabbade. (Bengtsson & Gavelin, 1994)

När missbruket väl är synligt betyder det oftast att det har gått ganska långt. Det vanligaste är möjligen att det inte syns så väl och att familjen lyckas hålla en slät fasad utåt. Denna fasad utåt kan innebära att barnen ständigt är rädda för att någon utomstående ska upptäcka vad som egentligen försiggår i hemmet. Genom att barnet bär på familjehemligheten innebär det att barnet skyddar sig själv och sin familj mot insyn i problemet genom tystnad, lögn och isolering gentemot andra människor. Det är samma tystnad som även präglar kommunikationen inom familjen. Barnet ges ingen möjlighet att få berätta och bli bekräftad i sina upplevelser och känslor inför traumatiska händelser i familjen. Det är inte lätt för barn att bearbeta dessa känslor på egen hand och många gånger upptäcker barn att de måste klara av sin svåra livssituation själva. (Hansen, 2003)

3.4 Två empiriska studier

3.4.1 Humlan

Ulrika Nederman har skrivit sin magisteruppsats i sociologi om Humlan, som är en barngruppsverksamhet i västra innerstaden i Malmö, för barn som vuxit upp i familjer med missbruk av alkohol eller andra droger. Syftet med hennes studie var att ta reda på de erfarenheter som barnen gjort i grupperna samt även ta reda på föräldrarnas erfarenhet av verksamheten. Nederman har i sin studie valt att fokusera mest på barnen och deras upplevelser och åsikter om vad de lärt sig. Hon ville ta reda på hur barnen upplever att prata om sig själva och sin situation i en grupp. Som metod använde hon sig av den kvalitativa intervjun. Nederman intervjuade 8 stycken barn och 6 föräldrar. Hon nämner att i samtliga familjer var föräldrarna skilda och av de 6 föräldrarna var det 5 mammor och en pappa som intervjuades. Barnen som hon intervjuade var mellan 8-12 år gamla och hade nyligen

genomgått Humlans barngruppsverksamhet. I sin studie har hon redogjort för vilka centrala frågor hon ställt till barnen:

- Om de ville vara med i Humlan?
- Hur det kändes första gången de kom till Humlan?
- Vad som varit bra respektive dåligt med verksamheten?
- Hade de föredragit enskilda samtal med en vuxen framför gruppverksamheten?
- Vad de tyckte att de hade lärt sig?

Hon redogjorde även för de frågor som hon var mest intresserad av i intervjuerna med föräldrarna:

- Hur kom det sig att barnet var med i Humlan?
- Hur var det att ”släppa” iväg sitt barn till en sådan verksamhet?
- Vad tyckte föräldrarna var bra respektive dåligt med verksamheten?

Resultatet av Nedermans studie visar att de flesta av de intervjuade barnen visste att de gick på Humlan p.g.a. att de hade en förälder som missbrukade. Flera av barnen nämnde att det kändes både nervöst och pirrigt att gå till Humlan första gången. Samtliga barn föredrog gruppen framför individuella samtal och förklarade att det var för att man får veta hur andra har det och att man får veta att man inte är ensam. Det som barnen tyckte att de lärt sig under sin tid på Humlan var bl.a.: att prata inför andra, att vara mindre aggressiv, slutat tänka på förälderns missbruk, att kunna lita på förtroende, om missbruk och att man inte är ensam. Många av de intervjuade barnen gav Humlan ett högt betyg. Som bra saker med Humlan uppgav barnen fikan, att de hade haft roligt, att prata, att hitta vänner och att man vet att fler har en förälder som missbrukar. Av de intervjuade föräldrarna uppgav samtliga som den viktigaste förmånen med Humlan att barnen fick insikt i att de inte var ensamma. Fler fördelar som nämndes bland föräldrarna var att barnen kunde identifiera sig med varandra, utbyta erfarenheter, känna gemenskap samt att de kunde stärka varandra. Några nackdelar som nämndes var bl.a. att det finns en risk att barnet inte vågade prata eller beskriva vad det egentligen känner, att det varit stökigt ibland, och att vissa problem kanske inte tas upp i grupp.

3.4.2 Flaskposten/Utposten

Under hösten 1994 startades gruppverksamheten Flaskposten och Utposten i samverkan mellan Socialtjänsten i Lunds kommun och Svenska kyrkan. Syftet med verksamheten var att förmedla ett stöd till barn och ungdomar som har en förälder som är eller har varit beroende av alkohol eller andra droger. Sofia Linderot, utbildad socionom, universitetsadjunkt och doktorand vid Lunds universitet, genomförde under 1998 – 99 en intervjuundersökning med barn, ungdomar och deras föräldrar ifrån två flaskpostgrupper för att få fram deras erfarenheter av verksamheten. Linderoth genomförde även en intervjuundersökning med barn och ungdomar som deltagit i Utposten. Utposten är en mötesplats för barn och ungdomar som tidigare deltagit i Flaskposten. Vi kommer vidare att fokusera på Flaskpostundersökningen och ha barnen och ungdomarnas svar i fokus då vi ej har intervjuat föräldrar i vår intervjustudie. Sjutton barn och ungdomar deltog i intervjuundersökningen (Flaskposten). Sammantaget intervjuades tjugo föräldrar. Barnen var mellan 9 – 12 år och ungdomarna mellan 13 – 17 år. Barnen och ungdomarna hade deltagit i 17 gruppträffar på Flaskposten.

Linderoth har i sin undersökning ställt frågor till barnen, ungdomarna och deras föräldrar om Flaskpostens verksamhet, hur föräldrarna fått information om verksamheten, hur barnen respektive föräldrarna uppfattat verksamheten, vad som varit bra på gruppträffarna, vad som skulle kunna förbättras, hur de uppfattat barngruppsledarna osv.

Resultatet av Linderoths studie visar att barnen och ungdomarna tycker att de varit bra att de träffat andra barn under Flaskpostträffarna. Barnen, ungdomarna och föräldrarna har vidare varit mycket nöjda med barngruppsledarna. Med undantag av ett barn säger de övriga att de föredrar gruppverksamhet istället för enskilda träffar med ledarna. Vidare beskriver de flesta av de intervjuade barnen som deltagit i barngrupperna att de är relativt nöjda med hur det har varit i gruppen. Grupperna är sammansatta utifrån ålderskriterier vilket kan innebära att det finns barn som lever tillsammans med en förälder som har ett pågående missbruk och de som har föräldrar som blivit kvitt sitt missbruk. Ungdomarna tillfrågades om detta och de var alla mycket positivt inställda med tanke på utbytet av olika erfarenheter samt möjligheten att få en insyn i hur andra familjer kan ha det. Både barn och föräldrar var mycket positiva till att samtal varvades med lekar under gruppträffarna där leken blev en slags vila från känsliga samtalsämnen. Ett barn berättar dock om svårigheten med att prata om hemförhållandena inför gruppen. Barnen och ungdomarna tycker att det varit jättebra med den överenskomna

tystnadsplikt som finns inom gruppen och de upplever att denna fungerat bra. De uppger att de själva följt den och förlitar sig på att andra också gjort det. De flesta av barnen svarade ja på frågan om något förändrats för dem efter att de gått på Flaskposten och då gällande situationer i hemmet, i kontakten med kamrater och i skolan. De intervjuade föräldrarna uppgav främst två saker som de tyckte varit bra med Flaskposten; dels att barnet fått en möjlighet att träffa andra barn i liknande situation och dels att de fått chans att prata med andra om hur de har det.

Sammantaget skriver Linderoth att det rent allmänt kan påvisas att Flaskposten och Utposten är verksamheter som generellt fått positiv respons av barn, ungdomar och föräldrar. För många av barnen ger barngruppsträffarna en möjlighet att för första gången prata om "familjehemligheten". Linderoth skriver att hon blev överraskad över hur positiva framförallt ungdomarna var till samtalen med tanke på de olika slags känslor av rädsla, skuld och skam som kan vara förenade med ett berättande inför andra om sina hemförhållande. De yngre barnen däremot tyckte att samtalen var långtråkiga och önskade mer lek istället. Samtidigt framgår det att flera av barnen upplevde det positivt att få reda på att de inte var ensamma om att ha det svårt. Barnen ges vidare en möjlighet att träffa andra som varit i samma situation eller som haft det värre. Även denna studie bekräftar vikten av att få möjlighet att träffa andra i liknande situationer. Barnen uppskattar att man får lära känna fler barn och att hitta på saker tillsammans och kanske allra viktigast, att få veta att man inte är ensam.

4. Barngruppsverksamhet

Gruppverksamhet för barn till missbrukande föräldrar är en ganska ny företeelse i Sverige. De första barn och ungdomsgrupperna startades 1989 i Stockholms kommun av Ersta Diakonisällskap. Först under 1990-talet har således barn i Sverige erbjudits särskilda insatser och barngruppsverksamheter. Dessa insatser har dock ökat kraftigt under åren runtom i landet. Folkhälsoinstitutet (1996) uppskattade år 1996 att det fanns barngruppsverksamheter på ca 90 ställen i landet. De gruppverksamheter som finns för barn och unga med missbrukande föräldrar är i grunden likadant uppbyggda och oavsett vilka teoretiska modeller som används är målet att de olika gruppverksamheterna ska erbjuda barn och unga följande möjligheter:

- Möta andra barn/ungdomar som har likartade levnadsvillkor

- Dela erfarenheter med andra och känna igen sig i andras erfarenheter
- Få kunskap om alkohol och dess orsaker som beroendet skapar och därmed insikt om varför mamma/pappa dricker
- Avlastas skuld känslor och ansvar
- Få stärkt självförtroende
- Lära sig uttrycka känslor och våga visa sin egen vilja
- Leka, fantisera och ha roligt

Barn till missbrukande föräldrar tvingas ofta uppleva att deras behov åsidosätts för den missbrukande förälderns behov, men även att det är för de vuxna som insatser och åtgärder vidtas. Att vara barn till missbrukare innebär att dessa barn har särskilda behov och behöver särskilt stöd. Många av dessa barn saknar någon i sin omgivning att få stöd och hjälp ifrån. Barngruppsverksamheter för barn till missbrukare kan därför ses som en väldigt viktig hjälp och stödinsats. (Folkhälsoinstitutet, 1996)

Det är främst från Ersta Vändpunkten (Ersta modellen) och Rädda Barnens material (Lidingö modellen), (se *Appendix 1* och *2*), som de flesta barngruppsverksamheter i Sverige utgår ifrån. Den största skillnaden mellan de två modellerna är att Ersta modellen definierar alkohol - /drogmissbruk som ett kemiskt beroende och en kronisk sjukdom medan Lidingömodellen uppger att man inte fäster så stor vikt vid vad som orsakat missbruket. Man menar istället att missbruk är en följd av olika och ofta samverkande orsaker. En gemensam uppfattning för dessa olika synsätt är dock att anhöriga drabbas om det finns någon i familjen som är missbrukare. (Lindstein, 2001)

4.1 Barngruppsverksamhet (BIM) i Oskarshamns Kommun

I Oskarshamns kommun startades 1992 en gruppverksamhet (BIM) för barn och tonåringar som har eller har haft föräldrar eller en förälder som missbrukar alkohol eller andra droger. BIM erbjuder dessa barn och tonåringar att delta i grupp där man får träffa andra jämnåriga i samma situation. (www.oskarshamn.se) Initiativtagare till BIM gruppverksamheten var en mödra- och barnhälsovårdpsykolog i Oskarshamn. Hon mötte blivande föräldrar i sitt arbete som själva berättade om att de under sin uppväxt hade levt med missbrukande föräldrar och

att de var oroliga för hur de skulle bli som föräldrar. De berättade också om att det aldrig var någon som hade uppmärksammat hur eländigt de hade haft det under sin uppväxt. Arbetet med BIM verksamheten bedrivs på två nivåer, dels ”stora BIM” som är en samverkansgrupp med representanter från förskola, skola, MVC, BVC, BUP, socialtjänst och polis.

Samverkansgruppen träffas två gånger per termin och utbyter erfarenheter och planerar BIM arbetet. Dels gruppverksamheten ”Draken” där barnen/ungdomarna deltar i ett pedagogiskt program.

BIM-verksamhetens huvudman är individ och familjeomsorgen inom socialtjänsten. Ytterst ansvarig för BIM verksamheten är socialchefen som tjänsteman och socialnämnden som politiker. Gruppledare till BIM verksamheten rekryteras genom att information går ut till individ och familjeomsorgen samt barn- och fritidsförvaltningen med en förfrågan, eller att yrkesverksamma självmant anmäler sitt intresse. Om det är en helt oerfaren gruppledare som skall starta en grupp så får denna alltid leda gruppen tillsammans med en erfaren. Gruppledarna arbetar alltid två med en barngrupp. De gruppledare, åtta stycken, som i dagsläget arbetar med BIM gruppträffar har samtliga genomgått en barngruppsledarutbildning. Kraven på gruppledare är att man skall ha en yrkesutbildning som berör barn/ungdom som tex lärare, förskollärare, socialpedagog, socionom eller fritidspedagog.

Barngruppsverksamhetens (BIM) huvudmål:

1. Att barn/ungdomar i familjer där det förekommer missbruk (eller har gjort) skall få stöd och hjälp.
2. Att ge information och utbildning till personal som möter barn-ungdomar-föräldrar i sin verksamhet. Detta möjliggör att fler barn blir ”upptäckta” och kan få stöd.

Barngruppsverksamhetens (BIM) målsättningar:

BIM barnens behov kan beskrivas på följande sätt:

- Att få träffa andra barn som lever under samma livsvillkor
- Att få dela sina upplevelser med varandra
- Att förstå vad alkoholism är
- Att bli sedda och sätta sig själva i centrum

- Att bryta sin isolering och ensamhet
- Att sätta ord på sina känslor
- Att lära sig att säga nej
- Att undersöka sin släkt och sitt nätverk
- Att få leka och fantisera
- Att slippa ansvaret för den som dricker
- Att själv kunna påverka något i sin omgivning

För att exemplifiera hur gruppverksamheten kan se ut i Oskarshamn har vi valt att göra en kortare beskrivning av denna hämtat från en dokumentation av gruppverksamheten i Oskarshamn (Hjalmarsson, 1999). För att skapa kontinuitet och trygghet i gruppen är det viktigt att ha en dagordning så att gruppträffarna ser lika ut varje gång. Struktur, kontinuitet och rutin är betydelsefullt i arbetet med barngruppsträffarna menar författarna till dokumentationen. Namnet på gruppen bestäms av barnen. En lista på regler görs upp gemensamt inom gruppen där bl.a. en tystnadsplikt ingår, det som sägs i gruppen, stannar i gruppen. Barnen får en pärm där de kan samla information, teckningar och intervjublad. Vid ”idagrundan” (barnen berättar om något tråkigt respektive roligt som hänt sedan sist) används en maskot som vandrar runt bland barnen och hålls av det barn som har ordet. Idagrundan brukar bli central och mycket viktig för barnen. Vidare kan en gruppträff se ut på följande sätt; träffen inleds med samling i kuddrummet där man genomför en namnlek. Därpå följer ”Idagrunda”. Efter denna påbörjas arbetet med dagens tema. Exempel på olika teman kan vara självporträtt, alkohol, familjen, nätverkskarta, ”Lindas dagbok”, skapande aktiviteter, charader, film, kamrater, badhuset och kalas. Efter första delen av temaarbetet är det fika och fritt prat. Därpå följer olika aktiviteter och teman. Gruppträffen avslutas med en avslutning t.ex. bokläsning.

De gruppleddare som arbetar med BIM verksamheten i Oskarshamn utgår ifrån/använder som metodbok Rädsla Barnens handbok *”När mamma eller pappa dricker... - en handbok om att arbeta i grupp med barn till alkoholister”* (2002) i arbetet med BIM gruppträffarna vilket också våra intervjuade barngruppsledare bekräftar. Författarna till boken, Ami Arnell och Inger Ekblom, har en gedigen erfarenhet av att ha arbetat med gruppbehandling av barn och ungdomar till missbrukare. För vidare information om Rädsla Barnens material se *appendix 2*.

Nedanstående fakta är hämtat ur *"När mamma eller pappa dricker - en handbok om att arbeta i grupp med barn till alkoholister"* (2002) :

Att vara gruppledare

Gruppledarna ska vara tydliga i sina roller eftersom många av barnen kan sakna trygga vuxna förebilder. Gruppledarnas samarbete ska visa hur två vuxna kan kommunicera, lyssna, respektera varandra samt uttrycka känslor och tankar på ett öppet sätt. Författarna anser att det krävs några specifika egenskaper för att kunna vara en gruppledare t.ex. flexibilitet, tålmod och lust att pröva nya idéer. Uppgiften är att leda gruppen framåt, styra den när det behövs och reflektera kring det som sker i gruppen. Att kunna reflektera innebär att lyfta fram känslor och händelser i samspelet mellan gruppmedlemmarna och bearbeta dem tillsammans med barnen. Arnell och Ekbom (2002) poängterar att det är bra om man kan vara två gruppledare och helst från två olika kompetensområden. Som två gruppledare kan man dela på ansvaret och stödja varandra i arbete med gruppen, både med planeringen såväl som det praktiska.

Att arbeta med barn i grupp

I barngruppen måste varje barn få synas och få stor plats och därför bör det inte vara fler än sex barn i en grupp. Utifrån författarnas erfarenheter har sammansättningen av åldrarna 7-12, 13-16 och 16-18 i barngrupper fungerat bäst. Behovet av att få prata om mamma eller pappa är ibland så viktigt att ålderskillnaden till de andra barnen inte spelar någon roll. Barn har sina olika personligheter och svårigheter och barngruppen ska bidra till en grupp känsla som kan fungera som en positiv dynamisk kraft och få dem att känna sig trygga. Det är även viktigt att gruppverksamheten ger barn till missbrukare kontinuitet, struktur och rutiner. Gruppen ska förmedla en känsla av sammanhang och samhörighet och att alla barn är viktiga medlemmar i gruppen. I en sådan här barngruppsverksamhet förespråkar Rädda Barnens handbok (Arnell & Ekbom, 2002) att man ska arbeta med "här och nu- planet" med hur barnen kommunicerar och samspekar med varandra. Barnen ska försöka ges insikt i medvetna konflikter, t ex kamratkonflikter, känslan av ensamhet och rädsla. Författarna menar att barnens idéer, lekar och aktiviteter som stimuleras med hjälp av det pedagogiska materialet i handboken bidrar till gruppsamvaron. BIM barngruppsverksamhet är inte en form av gruppterapi men det kan ge indirekt terapeutiska effekter för det enskilda barnet. Om barn får

möta barn med liknande bakgrund och erfarenheter får de en möjlighet att identifiera sig med andra som har det likadant. Arnell och Ekbom (2002) skriver att de allra flesta barn kan vara med i en BIM barngruppsverksamhet men barnet måste bland annat ha en längtan efter kontakt och vilja vara tillsammans med andra barn. De måste ha en upplevelse av sitt eget jag. Barn med ett svagt jag och dålig impulskontroll kan vara svåra att ha i en grupp. Gruppledarna måste tänka på att de finns de barn i gruppen som farit mycket illa, och är därför i behov av mer professionell hjälp än vad barngruppsverksamheten kan erbjuda. En grupp måste träffas regelbundet under flera månader för att det ska kunna ge barnen en känsla av samhörighet och trygghet.

Synen på missbruk

Många barn vet redan i sex års ålder vad sprit, vin och öl är. Det barnen är osäkra på är varför föräldrarna/ern dricker sprit, vin och öl eller tar andra typer av droger. Författarna Arnell och Ekbom vill inte och kan inte ge några svar på varför man blir alkoholist eftersom det finns olika teorier om varför en person börjar missbruka alkohol eller andra droger. En teori är att alkoholism är en ärftlig sjukdom. Ytterligare en teori är att alkoholisten väljer alkoholen för att "bota" psykiska problem. Författarna väljer dock att inte ta ställning för eller emot de rådande teorierna. De vill i stället med Rädsla Barnens handbok, utifrån ett barnperspektiv, beskriva alkoholism som att alkoholisten är beroende av alkoholen och att han eller hon är fast och behöver hjälp för att kunna sluta. Gruppledarens uppgift blir att hjälpa barnen att sätta ord på det som händer hemma och i gruppen. I samtalen och i de olika övningarna är det viktigt att alla barn får dela med sig av sina tankar och upplevelser. I Rädsla Barnens material finns det olika förslag till redskap och övningar som kan användas i gruppverksamheten. T.ex. är att se på film tillsammans vilket är en bra utgångspunkt för gruppsamtal. För yngre barn är det viktigt att man har med inslag av rörelser och aktiviteter eftersom lek ofta föder skratt. Som tidigare nämnts behöver barn kontinuitet och rutiner i sin vardag. Därför bör man ha återkommande inslag i gruppträffarna. Exempel på återkommande inslag är "Idag – rundan". Övningen går ut på att barnen får berätta om en bra och en dålig sak som har hänt dem under dagen. Ett annat exempel är att man har en fikastund vid varje gruppträffstillfälle.

5. Grupper

Då BIM är en gruppverksamhet vill vi kort redogöra för vad några författare sagt om grupper, gruppdynamiska processer och villkor för gruppbildning.

Det ömsesidiga samspelet mellan individen och gruppen tycks vara fundamentalt och därför söker människan sig till grupper menar Arne Maltén författare till boken *”Grupputveckling”* (1992) Människan söker sig alltså till gruppen för att tillgodose vissa grundläggande behov, intressen och målsättningar. I gruppen utnyttjas och samordnas medlemmarnas unika kunskaper och färdigheter. *”Interaktionen och det ömsesidiga stödet stärker upplevelsen av gemenskap och skapar i bästafall en vi –anda.”* (Maltén, s 13, 1992)

Arne Maltén (1992) ser fem olika villkor för gruppbildning:

- Gemensamma mål
- Gemensamma normer
- Regelbundna och systematiska träffar
- Känna samhörighet
- Kunna kommunicera inbördes

Lars Svedberg utgår i sin bok *”gruppsykologi”* (s 17, 2000) från följande definition av en grupp: *”I en grupp samspelar medlemmarna (minst två st) för att nå ett mål eller utföra en uppgift”*.

Tomas Lindstein är docent vid Stockholms universitet och han har gjort en rad utvärderingar av Ersta Vändpunktens barn och ungdomsgruppsverksamhet. Hans bok *”Unga vid vändpunkten”* (1997) är en sådan utvärdering där han bl.a. utifrån ett gruppanalytiskt synsätt analyserat dynamiska gruppprocesser inom barn och ungdomsgrupperna. Lindstein menar att den gruppanalytiska grundidéen är att den kultur som utvecklas i en grupp och de fenomen som uppstår, har mening och är möjliga att förstå. Vidare skriver han att barn såväl som vuxna i grupp arbetar på sin utveckling och med sina oavslutade känslomässiga, kognitiva eller sociala frågor.

Lindstein refererar i *"Unga vid vändpunkten"* (1997) till S.H. Foulkes grundläggande tanke om att allt det som händer och sägs i en grupp bör sättas i samband med gruppen som en helhet. Lindstein tar även upp det av Foulkes myntade begreppet "spegelfenomen" vilket innebär att gruppen som helhet utgör en spegel i vilken gruppdeltagarna kan se helhets – eller delbilder av sig själva. (Lindstein, 1997) Lars Svedberg (2000) menar i sin bok "gruppsykologi" att vi i psykologisk bemärkelse bokstavligen talat föds i samspelet, eller i interaktionen med andra. Människan handlar och i andras reaktioner och attityder till denna handling speglar hon sig.

Lindstein (1997) refererar även till Wilfred Bions grundläggande idéer och begrepp. Lindstein (1997) utvecklar Bions begrepp "*gruppens kultur*" och menar att det finns ett gruppsligt upprepningstväng som gör att gruppdeltagarna gemensamt skapar den kultur som behövs för att de tillsammans skall kunna bearbeta tidigare livserfarenheter, särskilt de erfarenheter som finns med som oavslutade gestalter. Lindstein (1997) refererar vidare till Bions tankar om gruppens möjlighet att frigöra resurser hos individer som kan brukas positivt i t ex terapiesammanhang. På samma sätt som positiva krafter kan frigöras så erbjuder gruppen unika möjligheter till försvar och flykt. Bion menar att det rör sig om potentiella individuella möjligheter som manifesteras endast i grupper. Bion menar vidare att det finns två sorts aktiviteter i en grupp. Dels en arbetsaktivitet som gruppen har blivit förelagd eller förelagt sig och dels en emotionell aktivitet som hänger samman med grupproblemet eller gruppspänningar av olika slag. Arbetsgruppsaktiviteten präglas av målmedvetenhet, struktur och organisation. Gruppen strävar efter att samarbeta och försöker använda sig av rationella metoder. Den emotionella aktiviteten kräver däremot inget speciellt av deltagarna mer än att låta gruppupplevelsen bli en del av sig själv. Den sker ofta spontant och utan ansträngning. (Lindstein, 1997)

Lars Lorentzon är psykolog och har mellan åren 1984-94 varit chef för Barnbyn Skå utanför Stockholm. Lorentzon har en gedigen erfarenhet av att ha arbetat med barn och unga i gruppbehandling och menar i sin bok *"Vredens pedagogik"* (1991) att då en deltagare upplever gruppen som "sin" grupp är det en rikedom av erfarenheter, tankar och känslor som blir tillgängliga. Då vi befinner oss i det vi kallar en grupp, får vi en känsla av att vara bland en samling individer, som tycks förenade, i eller av "någonting". Lorentzon (1991) delar in grupper i fyra olika mönster:

- Den symbiotiska gruppen, som har allt, kan allt och allt är möjligt. Man underkastar sig gruppens principer och gör som alla andra. I den symbiotiska gruppen får alla lov att vara med och ingen utesluts. Alla har en given rätt till gruppen eftersom man är en av alla. Syftet med den symbiotiska gruppen är att den ska vara ett världsallt där alla ryms som de är. Man behöver inte prestera något eftersom ingen egentligen är tillåten att prestera något.
- Beroendegruppen. Deltagarna i en beroendegrupp karakteriseras av deltagarna behöver gruppen för att få just det man saknar. Det som saknas är behövligt och det som ges är gott. I gruppen ska alla ”mättas”, få sin hunger stillad. Den av deltagarna som behöver mest är den som främst har rätt till gruppen. Givande och tagande kan i gruppen bli något ömsesidigt och rationellt men kan även leda till en maktkamp mellan den som ger och den som tar emot. Denna maktkamp talar man dock inte om i gruppen eftersom allt ont och elakt måste rationaliseras i godhetsfulla tolkningar.
- Kamp -flyktgruppen. Deltagarna i denna grupp är med av tvingande skäl och man söker möjligheter att rensa bort det onda. Man tänker sig att gruppen är utrustad med all den styrka som man behöver för att bekämpa det onda i livet som man då placerar utanför gruppen. Gruppens uppgift är att bekämpa eller fly från någon idé, person eller annan grupp. Om man inte lyckas med detta riktas vreden istället in mot gruppen. Trots detta är kamp – flykt gruppen en mycket solidarisk grupp, där ingen får lämna båten, trots all vrede, hat och rädsla deltagarna känner.
- Parbildningsgruppen. Deltagarna söker sig till gruppen av egen fri vilja och på eget ansvar. De band mellan olika individer som uppstår i gruppen sker frivilligt. Ingen är tvingad eller skyldig att vara samman med någon. I grund och botten är vi ensamma och gruppen blir därför en tillhörighet. Gruppens problem kommer att lösas i och med att något par i gruppen tillsammans föder en ide eller något annat åt de övriga.

6. Resultatet av undersökningen

6.1 Intervjusammanställning av flickorna

Flickorna inför BIM gruppen:

Hur blev flickorna aktuella för BIM? En av flickorna beskrev för oss att de bråkade hemma i familjen och att socialtjänsten blev inkopplad och att hon därigenom blev aktuell för BIM. Den andra flickan blev aktuell eftersom hennes bror redan gick i en BIM grupp och för att ”de”, som flickan själv beskrev det, tyckte att hon behövde gå med i en BIM grupp eftersom hon verkade så ledsen.

Den första gången på BIM upplevde båda flickorna som nervöst och lite pinsamt eftersom man inte kände någon. En av flickorna tyckte det var pinsamt att prata om problem det första man gjorde. Den andra flickan säger dock att det var skönt att prata eftersom alla hade samma problem.

Den ena flickan tyckte att det pinsamt att träffas i grupp i början eftersom hon upplevde att hon inte vågade säga så mycket. Varje gång hon kom dit tyckte hon ändå att det var skönt att prata. Hon nämner också att det bara var pinsamt i början för att sedan lärde man känna dem andra i gruppen och då var det inte så jobbigt längre. Den andra flickan tyckte att det var kul att träffas i grupp eftersom man gjorde många olika saker och inte bara pratade problem. Hon tyckte att man kom bort lite och pratade om annat och bara hade kul.

I den ena flickans grupp var de fem eller sex stycken i gruppen, två tjejer och resten killar. I den andra flickans grupp var de fyra tjejer.

En av flickorna beskriver BIM gruppen som ett ställe där man kan få hjälp.

- ”Man pratar ut om såhär problem och sen får man typ hjälp med det man vill och de lyssnar även om man tycker att det inte är så stort problem så lyssnar dem hela tiden”

En av flickorna säger att BIM gruppen hjälpt henne väldigt bra.

- ”Jag skulle kunna rekommendera den om det fanns någon som satt i samma sits som jag gjorde. Det skulle jag.”

En av flickorna svarar kort och gott att antalet gruppleddare (2 st) var lagom eftersom de inte var så många i hennes grupp. Den andra flickan tycker det var jättebra med det antalet gruppleddare (3 st) som hon hade haft.

Då flickorna skulle beskriva vem BIM var till för så trodde den ena flickan att det mest var tonåringar som BIM var till för. Att man gick dit för att prata med någon. Den andra flickan menade att BIM var till för dem som kände sig nere av samma anledning som hon hade gjort. Hon tycker att det var mycket bättre om man gick med i en BIM grupp för då kunde man prata ut med andra som har samma problem. En av flickorna berättar att hon kände sig ensam om problemet att de drack mycket hemma.

– ”Ja, det kändes ju så först men sedan fick man ju höra hur de andra hade det också. Det fanns ju de i gruppen som hade det värre så det var en liten ljuspunkt i alla fall”.

Flickorna om förändringar:

Vi ställde frågan om det var något som förändrats efter tiden med BIM – hemma, i skolan, bland kamrater? En av flickorna tyckte att man vågade prata mer öppet inför flera personer och att det kändes mycket skönare. Hon berättar dock att ingenting hade förändrats hemma mer än att hon kommit sin bror närmare. En av flickorna berättar att det kändes mycket lättare efter BIM och att det blivit lättare att uttrycka sina känslor.

– ” Man känner liksom att man har ingenting att vara ledsen för så, utan man kan ju säga som det är och sen får föräldern ta det som det är. Man måste visa att man bestämmer hur det ska vara. Man kan inte ta allting bara för att de har sitt begär”.

Flickan berättar vidare att hon fått flera nya kompisar och att hon före BIM kände sig mycket mer ledsen, men att allting blivit mycket bättre efter BIM och att hon nu är gladare.

Vad flickorna lärt sig:

En av flickorna berättar att hon lärt sig att man ska våga prata med folk och att man inte är ensam om problemet även om man tror det, utan att det är många fler som har samma

problem. Den andra flickan berättar att hon lärt sig att säga ifrån om en förälder dricker och att visa vad man tycker och tänker.

På frågan om vad flickorna lärt sig om missbruk svarade de såhär:

- ” Jag vet inte riktigt. Vi pratade mycket om alkohol och att man inte ska dricka och sånt där. Det är inte bra, man blir så bråkig och sånt där”.
- ” Det är bara dåliga grejor som jag kan få fram just nu, jag vet ju lite själv så. Eftersom pappa håller på med det så vet jag liksom hur det är.

Flickornas utvärdering av BIM:

Ingen av flickorna kunde komma på något negativt med BIM. Bra med BIM tyckte en av flickorna var att man kunde prata om vad som helst. Den andra flickan tycker att det var bra att alla i gruppen hade samma problem så att de hela tiden kunde prata om saker och ting som berörde alla i gruppen. Båda flickorna tycker att tiden på BIM varit bra. En av flickorna tycker att det bara har varit roligt på BIM. Hon berättar hur de brukade måla, göra häften och spela spel. Hon beskriver det som att det inte fanns någonting som tog emot utan att det var jättekul att gå på BIM och att man samtidigt fick prata ut om saker och ting.

Flickornas råd:

På frågan om att ge råd till en kompis som var ledsen för att hans/hennes mamma /pappa missbrukar svarade flickorna väldigt konkret:

Båda flickorna svarade att kompisens skulle ta kontakt med BIM. En av flickorna uppger att hon först skulle råda kompisens att först kontakta någon närstående och att de sedan skulle nämna BIM gruppen om de visste om den. Sedan kan de närstående kontakta BIM så att kompisens kan få gå med i den gruppen och känna att han/hon får hjälp eftersom det kan vara svårt att göra detta själv menar hon.

Flickorna om framtiden:

På frågan om vad flickorna gjorde om två år svarar en av dem att hon hoppades vara färdig med skolan och att hon fått jobb och kanske flyttat hemifrån. Den andra flickan hoppas gå på gymnasiet på den linjen hon hoppas komma in på.

6.2 Intervjusammanställning av de två externa gruppledarna

Gruppledarna inför BIM:

Båda gruppledarna fick en förfrågan på sin arbetsplats om att bli gruppledare för BIM och anmälde därigenom sitt intresse. Båda gruppledarna arbetar vid intervjutillfället med sin första BIM grupp som de berättar kommer att hålla på i ca ett och ett halvt år. Gruppledarna arbetar tillsammans med samma BIM grupp.

På frågan hur barnen kommer i kontakt med BIM svarar gruppledare 1 att de flesta barnen kommer via socialtjänsten men också från förskola och skola men att det ibland även händer att föräldrarna ringer självmant. Hon berättar vidare att information om BIM går ut till lärare, kuratorer och socialsekreterare på förskolor, skolor, och socialtjänst så att man lättare ska kunna nå ut till barn som lever i missbruksmiljöer. Båda gruppledarna påpekar att samarbetet mellan de olika instanserna ovan fungerar bra.

Gruppledarna inför gruppen:

Båda gruppledarna menar att det är jätteroligt att jobba med barn och unga i grupp. Gruppledare 1 berättar att i de senaste BIM grupperna så har en socionom och en förskolelärare eller fritidspedagog arbetat som gruppledare tillsammans. Detta uppger hon fungerar bra eftersom socionomer ofta är vana vid att prata kring svåra saker och förskolelärare/fritidspedagoger är vana vid att jobba med barngrupper. Det funkar bra att vara två ledare eftersom deras BIM grupp inte är så stor menar hon.

Gruppledare 2 säger att det är väldigt givande att jobba med barn och unga i grupp med den här typen av verksamhet och att man känner att man gör någonting för de här barnen och att

barnen litar på gruppledarna till hundra procent. Gruppledare 2 berättar att hon alltid har jobbat med sådana problem men inte på samma intensiva nivå som nu.

På frågan om vem BIM är till för svarar gruppledare 1 att från början var de blandat pojkar och flickor i deras BIM grupp men att de nu endast är flickor då de två pojkar som var med i gruppen från början hoppade av. Hon berättar att hon upplever att flickor i den åldern (8-10 år) är väldigt motiverade och tycker om att prata och pyssla. Gruppledare 1 berättar vidare att hon upplever det svårare att ha både pojkar och flickor i samma grupp och tror att det finns fördelar med att ha enkönade grupper i synnerhet när barnen är lite äldre.

Gruppledare 2 nämner också de två pojkarna som hoppat av och att de nu endast är flickor i deras BIM grupp. Hon berättar att hon upplevde det mycket stökigare när pojkarna var med i gruppen och att tjejerna blev ”fnissiga”. Gruppledare 2 menar vidare att hon anser att det är bättre med enkönade grupper i den åldern och hon tycker att det fungerar bra med de fyra tjejer som är med i BIM gruppen nu. Skillnaden i ålder märks tydligare när barnen är äldre menar hon.

På följdfrågan om gruppledarnas erfarenhet är att det var vanligare att pojkar hoppar av svarar gruppledarna nej, eftersom de menar att de inte kan dra den slutsatsen utifrån sin erfarenhet. Gruppledare 1 berättar om de två pojkar som hoppat av, den ena pga. att hans pappa slutat dricka och den andra pga. av att han inte fick stöd hemifrån och t.ex. blev påmind om BIM träffarna, men att det är för lite underlag för att hon ska kunna dra några generella slutsatser.

Då gruppledarna verkade positiva till enkönade grupper ställde vi ytterligare en följdfråga om de strävade efter enkönade grupper. Gruppledare 1 säger att enkönade grupper är att föredra men att det beror lite på vilken ålder samt faser i livet som barnen är i. Gruppledare 2 säger att vid de tillfällen som det har varit enkönade grupper så har den allmänna åsikten från andra gruppledare varit att det fungerat ganska bra. Hon berättar vidare att det inte finns så himla gott om barn eftersom Oskarshamn inte är så stort. Hon menar att det är lättare att barnen hoppar av om de kommer ifrån andra småkommuner runt om Oskarshamn eftersom det blir jobbigt med resor osv. Gruppledare 2 lägger till att de hellre ser att barnen är i samma ålder än kanske enkönade grupper men att det finns för – och nackdelar med båda.

På frågan om antalet gruppleddare är bra svarar gruppleddare 1 att det är lagom med två gruppleddare till deras grupp på fyra flickor. Gruppleddare 2 menar att det kan bli problematiskt om någon av de två gruppleddarna får förhinder och inte kan delta vid en BIM träff. Hon menar att det blir svårt att blanda in en tredje person som barnen inte känner sedan tidigare eftersom gruppen är så pass liten och allt som sägs i gruppen ska stanna där. Ibland har dem dock fått hjälp med inköp av fika av en tredje person men själva gruppen sköter gruppleddarna själva menar hon.

Gruppleddarna om arbetsmetoden:

Båda gruppleddarna berättar att BIM är en pedagogisk gruppverksamhet och att de utgår från Rädda Barnens material där de hämtar många arbetsövningar ifrån. Gruppleddare 1 utvecklar sitt svar med att poängtera att visst använder de sig av Rädda Barnens material som grund i arbetet med BIM gruppen men det är också av stor betydelse att få barnen att förstå att de inte är ensamma utan det finns fler som har någon anhörig som dricker för mycket eller drogar. Hon menar vidare att det är minst lika viktigt att få barnen att förstå att det inte är deras fel, att stärka självförtroendet hos barnen och att ha kul ihop i gruppen förstås. En gruppträff varar i två timmar en gång varannan vecka fyller hon i.

En av gruppleddarna berättar hur en gruppträff kan se ut:

- *”I vår grupp så gör vi alltid så att när barnen kommer så har vi en runda där barnen får berätta något bra och något dåligt som har hänt sen sist. Sedan fikar vi för att barnen kommer ju direkt ifrån skolan. Det går åt massor med fika! Efter det har vi någon övning som har med alkoholen att göra, ibland har vi läst en saga, ibland har vi lekt en lek, rollspel, målat och ritat. I slutet leker vi en lek bara för att det är roligt”.*

Gruppleddare 2 uppger att gruppleddarna använder sig av arbetsmaterial som de fått med sig från vidareutbildningar inom området barngruppsverksamheter. Vidare berättar hon att de pysslar mycket i gruppen och att det ska vara roligt att gå i barngrupp. Hon menar att det ska vara roligt samtidigt som man ska veta varför man är där.

- *” Vi sitter inte där och pratar alkohol och droger i två timmar. Det funkar inte så. Utan man leker fram det. Man kan t e x använda sig av rollspel. Nästa termin tänkte vi jobba*

mycket med att skapa självförtroende och självkänsla. Att våga säga nej redan som liten”.

På frågan om gruppledarna upplever att de har möjlighet att ge barnen individuellt stöd svarar båda gruppledarna att efter dagrundan, då barnen får berätta om något bra och något dåligt som hänt sedan de träffades sist, kan vara så att ett barns förälder t.ex. varit jättefull och då anser gruppledarna att sådana saker är bättre att prata om med barnet i enrum eller efter gruppens slut. Då brukar gruppledarna höra med barnet om det vill att de ska prata en stund efteråt. Det har också hänt att gruppledarna sedan gått vidare till föräldrarna med saker som barnet berättat om barnet gett sitt medgivande. Gruppledare 1 berättar att vissa saker kan man hålla med barnet men ibland kan man behöva motivera barnet till att det är viktigt att prata med mamma och pappa. Gruppledare 1 påpekar att de flesta av barnen i deras grupp inte lever i ett aktivt missbruk i och med att de lever med den icke missbrukande föräldern. Trots detta, menar hon, att vid de tillfällen då barnen besökt den missbrukande föräldern brukar det finnas saker som barnen kan behöva prata om när de träffas i BIM gruppen.

Gruppledarna om kontakten med barnens föräldrar:

Gruppledare 1 berättar att gruppledarna alltid träffar föräldrarna innan barnen börjat i BIM gruppen och berättar om gruppen för föräldrarna för att de ska veta vad det är för grupp. Hon säger att de försöker träffa både mamma och pappa även om barnet bara bor hos den ena föräldern. Hon påpekar att det känns extra viktigt att träffa båda föräldrarna om barnet bor hos den föräldern som inte dricker för mycket. Gruppledare 1 berättar vidare att de pratat med barnen om att t.ex. anordna en julfest med föräldrarna men att det i deras grupp inte kändes riktigt bra tyckte hon.

Gruppledare 2 säger att gruppledarna har kontakt med de flesta föräldrarna under tiden som BIM pågår. Hon berättar att nästan alla deras barn blir lämnade och hämtade av sina föräldrar. Hon påpekar dock att de som gruppledare anser att BIM träffarna ska fungera lite som en fristad för barnen och att de som gruppledare ska vara trovärdiga mot barnen och att föräldrarna egentligen inte har något där att göra. Hon berättar att de som gruppledare pratat om de skulle ha någon typ av avslutningsgrej av något slag tillsammans med föräldrarna.

Gruppledarna om vad barnen lärt sig på BIM:

Gruppledare 1 tror att barnen lärt sig att det inte är deras fel att mamma eller pappa missbrukar. Hon menar också att det är viktigt att de som gruppledare förmedlar till barnen att det finns hjälp att söka för föräldrarna.

Gruppledare 2 tror att barnen framförallt lär sig att det finns fler än dem själva som har samma problem. Hon menar att barnen vet att de som går i BIM gruppen har något gemensamt och att de inte behöver föreställa sig för varandra i gruppen utan de vet vad det handlar om. Hon tror också att barnen får en starkare självbild och självförtroende. Hon menar att hon som gruppledare märkt att vissa barn blivit stärkta i att våga prata om missbruket och våga berätta. Hon tror att bara vetskapen om att man inte är ensam gör väldigt mycket.

På frågan om vad gruppledarna lär ut och hur de ser på missbruk svarar gruppledare 1 att de inte lär ut en massa om alkohol eftersom barnen i gruppen är så små. Enligt Rädda Barnens material så kan man välja att prata mycket om alkoholen och vad den gör med kroppen men

där har de som gruppleddare valt att lägga väldigt lite krut menar hon. Gruppleddare 1 berättar vidare att hon inte direkt tagit ställning till huruvida alkoholism är en sjukdom eller inte. Hon anser att hon inte riktigt vet eftersom hon inte jobbar med missbruk i vanliga fall men att hon tänker att när någon dricker mycket ibland så får det konsekvenser för familjen.

– ” Vi brukar använda oss av ordet krångligt. Att det blir krångligt i familjen när någon dricker för mycket. Det blir svek, det blir konstigt och det blir ”skämsigt”. Och det ordet nappar barnen också på. Det här att det blir krångligt i familjen. ”

Gruppleddare 2 berättar att det har diskuterats mycket mellan gruppleddarna kring huruvida alkoholism är en sjukdom eller inte men hon uppger att de ändå har valt att definiera det som en sjukdom. Hon menar att det känts lättast för barnen i deras grupp att acceptera att det är så. Hon menar vidare att barnen ofta vet mer om missbruket än vad gruppleddarna själva vet.

– ” De vet hur ju hur en Explorer flaska ser ut och den där etiketten och alltihopa. Det vet dem, ja hur man blir när man dricker. Vilka ölsorter och spritsorter, ja det kan dem. ”

Gruppleddare 2 berättar att de i gruppen brukar göra övningar kring frågeställningen – vad tycker du om att en vuxen dricker alkohol.

– ” Bilder som de kan färglägga är typ en stor flaska som ser ut som en vinflaska. De får då måla den och berätta om vad de får för tankar. ”

Vad gruppleddarna tror att barnen får med sig från BIM:

Gruppleddare 1 hoppas att barnen tar med sig att det varit roligt och att det har varit en vits att träffa andra barn som också har någon i familjen som dricker. Hon hoppas också att barnen fått med sig att det inte syns utanpå och att man inte ser konstig eller speciell ut bara för att man har en förälder eller föräldrar som dricker. Hon hoppas även att barnen fått med sig att det inte är barnets fel och att de inte kan göra så att mamma eller pappa slutar dricka.

Gruppleddare 2 tror att barnen har fått med sig att de inte är ensamma om problemet om att ha en förälder/föräldrar som missbrukar. Från deras grupp tror hon att barnen tagit med sig att

de har haft väldigt roligt ihop med mycket skratt. Hon menar att BIM på många sätt har varit en fristad för barnen.

6.3 Intervjusammanställning av de två interna gruppledarna

Gruppledarna inför BIM:

Båda gruppledarna var aktiva i BIM från början när BIM verksamheten i Oskarshamn startades 1992. Gruppledare A berättar att det var BUP (Barn och ungdomspsykiatri) som introducerade idén om BIM och att det hölls föreläsningar, bl.a. kom Frid A. Hansen från Norge, och höll i utbildningar för personer som var intresserade av ämnet och av att jobba som gruppledare för BIM barngrupper. Två arbetsgrupper bildades där representanter från MVC, BVC, skola, barnomsorg, polisen och socialtjänstens olika delar ingick. Gruppledare A berättar vidare att när barngrupperna skulle sätta igång så erbjöds hon gruppledarutbildning från Rädda Barnen. Gruppledare B berättar att hon genomgick en gruppledarutbildning på Ersta vändpunkten i Ersta, Stockholm.

Gruppledare B berättar att hon endast arbetade med en barngrupp som löpte under ett år mellan 2001 - 02. Gruppledare A har haft fem barngrupper mellan år 1994 och 2000. Hon berättar att man som gruppledare behöver vara ledig minst en termin för att kunna orka med.

På frågan om hur barnen kommer i kontakt med BIM svarar gruppledare B att det ofta sker via information från bl.a. BIM gruppledarna, skolsköterska eller inom socialtjänsten. Information finns på alla skolor om var BIM finns säger hon. Gruppledare A säger att det framförallt är skolsköterskor men även skolkuratorer och socialtjänsten som når ut till de barn som lever med föräldrar som missbrukar. Sedan en BIM samordnare tillsattes har man använt sig mer av annonser vilket har lett till att allt fler familjer själva hör av sig berättar hon.

Gruppledarna inför gruppen:

Gruppledare B säger att det har känts väldigt givande att arbeta som gruppledare.

”- Gruppen genererade så mycket kraft och energi framförallt när barnen insåg att de delade sin hemlighet med andra barn som hade liknande problem som dem själva.”

Gruppledare A beskriver hur det känns att arbeta med barn och unga i grupp som väldigt roligt och spännande. Hon tycker det känns jättekul att man gör någonting annat vid sidan om sitt vanliga jobb.

På frågan om vem BIM är till för svarar båda gruppledarna att BIM är till för barn i missbrukarfamiljer och att det handlar om alkohol och annat drogmissbruk. Gruppledare B berättar att hon endast har haft en BIM grupp under sin tid som BIM gruppledare och att det i den ingick fyra stycken flickor i mellanstadieåldern. På följdfrågan om de eftersträvar enkönade grupper svarar gruppledare B att de har kört med enkönade grupper och med barn i samma ålder de senaste åren för att det verkar fungera bättre så. Hon berättar att skillnad i mognad mellan en fjärde och sjätteklassare är ganska mycket. Hon tror också att man känner sig säkrare inför sitt eget kön. Gruppledare B poängterar dock att det också finns grupper där sammansättningen utav både pojkar och flickor blir bra eftersom det är blandat, men att det är beroende av vilka individer som ingår i gruppen. På följdfrågan om det fanns pojkar med från början i hennes BIM grupp svarar gruppledare B att det inte fanns det. Då vi frågar henne om hon utifrån sin erfarenhet som gruppledare tror att det är fler pojkar som hoppar av än flickor svarar hon att hon inte vet någonting om det och att hon inte har någon statistik på det.

Gruppledare A säger att BIM grupper erbjuds till barn, både pojkar och flickor, från fem år upp till arton år som har föräldrar som missbrukar alkohol eller andra droger. Hon berättar att i de BIM grupper hon haft så har det funnits både pojkar och flickor i samma grupp. Hon berättar att de eftersträvar båda könen i grupperna men att det är beroende av efterfrågan samt vilka barn som är aktuella för en BIM grupp vid just det tillfället. Är det t.ex. bara pojkar så sätts gruppen ihop åldersadekvatmässigt berättar hon. På följdfrågan om de eftersträvar enkönade grupper svarar hon att de inte gör det men hon upplever ändå att det känns bättre om det är enkönade grupper. Är det t.ex. tre pojkar och en flicka i en grupp så

tycker hon att det är bättre om det bara är pojkar. Gruppledare A berättar att det i hennes grupper har varit så att många flickor har hoppat av. På följdfrågan om hon utifrån sin erfarenhet som gruppledare tror att det är fler flickor som hoppar av än pojkar svarar hon att hon inte tror att man kan säga så. Hon menar att flickorna inte hoppade av utan slutade av olika anledningar och att de fortsatte att arbeta med pojkarna i gruppen.

På frågan om antalet gruppledare var bra svarar båda gruppledarna ja eftersom BIM grupperna är små, oftast med fyra, fem barn i varje. Båda poängterar dock att det är viktigt att vara minst två för om någon skulle bli sjuk så finns det en som kan leda gruppen själv. Båda gruppledarna är överens om att man vill undvika att blanda in en utomstående som inte träffat barnen tidigare. Gruppledare B säger att det för de här barnen gäller att bygga upp ett förtroende för vuxna. Hon menar att gruppen ska verka för att det ska se likadant ut varje gång och därför är det viktigt att det är samma gruppledare. Gruppledare A säger att det är viktigt med kontinuitet, struktur och att det ska vara förutsägbart för barnen eller ungdomarna eftersom det kanske saknas hemma. Det är viktigt att barnen vet att BIM träffarna sker på samma plats med samma gruppledare vid samma tid menar hon.

Gruppledarna om arbetsmetoden:

Båda gruppledarna berättar att de arbetar utifrån Rädda Barnens material. Gruppledare A berättar att de utifrån det materialet bestämmer hur gruppträffarna ska se ut. Hon berättar att gruppträffarna inleds med en liten gruppövning och sedan fika som alltid är en viktig punkt menar hon. Efter fikan har man en pratstund utifrån barngruppsmaterial från Rädda Barnen säger hon. Gruppledare A berättar att pratstunderna handlar mycket om vad som sker när man blir full och vad man gör som barn i en sådan situation. Avsikten är inte att hänga ut den anhörig till barnen som har missbruksproblem utan meningen är att barnen ska känna igen att det är fler som har det som dem menar gruppledare A. Hon berättar vidare att de ibland tittar på videofilm, gör nätverksskator och pratar kring olika teman som t.ex. vänskap.

Gruppledare A poängterar att Rädda Barnens material inte ska ses som ett terapeutiskt material utan som ett pedagogiskt. Hon tillägger dock att det finns vissa terapeutiska inslag eftersom man arbetar gruppdynamiskt.

På frågan om gruppledarna upplever att de har möjlighet att ge barnen individuellt stöd svarar gruppledare B att hon inte upplevt att BIM träffarna ger möjlighet till det. Hon säger

vidare att hon i så fall skulle vilja slussa barnet vidare eller att hon skulle säga till barnet att de skulle träffas bara de två vid något annat tillfälle. Hon upplever dock att det inte fanns något tillfälle när individuellt stöd behövdes i den BIM grupp hon varit gruppleddare för.

- *"konceptet går inte ut på att man ska ge individuellt stöd utan det att det är gruppen som är dynamiken."*

Gruppleddare A menar att om behovet finns av individuellt stöd och det är väldigt angeläget så kan detta ges. Båda gruppleddarna berättar att de inte dokumenterar någonting kring barnen men att de för anteckningar om vad de ska göra och ta upp på nästföljande BIM träff.

Gruppleddarna om kontakten med barnens föräldrar:

Gruppleddare B berättar att i början när BIM verksamheten startades upp så gjorde man så att man träffade föräldrarna när barnen skulle börja och sluta i BIM gruppen. I dagsläget ser det dock annorlunda ut för idag träffar man både barn och deras föräldrar i den lokal man ska vara i och har kvartssamtal med föräldrarna under BIM tiden exempelvis. Hon berättar att föräldrarna till de barn hon haft i sin BIM grupp önskade att de hade fått träffa gruppleddarna något oftare än första och sista gången. Gruppleddare B fick uppfattningen av att föräldrarna hade velat ha en egen grupp.

Gruppleddare A berättar att kontakten med barnens föräldrar har varit till och från beroende av om barnen vill att föräldrarna ska närvara vid BIM träffarna eller inte. Då föräldrarna bjudits in till gruppen vid någon avslutning har detta varit uppskattat berättar hon. Hon säger att någon gång har föräldrarna till barnen i någon grupp visat intresse av att starta en föräldragrupp. Hon berättar att man som gruppleddare får bra kontakt med föräldrarna eftersom man bl.a. rings vid om praktiska saker som lägervistelser men att man som gruppleddare inte kan vara det för både barnen och deras föräldrar. Många föräldrar vill sitta med vid barngruppträffarna berättar hon men att man då snällt får be dem om att gå.

Gruppledarna om vad barnen lär sig på BIM:

Gruppledare B säger att hon hoppas att barnen får med sig en känsla av att de på något sätt kan leva vidare och att det som de fått med sig från BIM träffarna ska vara till hjälp.

Hon tror att barnen någonstans får några små teorier med sig för att lättare kunna förstå sin situation.

- ” Det är såhär livet kan se ut och vi som gruppledare lovar inga guld och gröna skogar utan det handlar om att lära sig stå ut i det här och få några verktyg med sig på vägen. ”

Gruppledare A hoppas att barnen tar med sig att det inte är deras fel att mamma eller pappa dricker eller använder droger. Hon hoppas att barnen också fått ett bättre självförtroende under tiden de gått på BIM och att barnen förhoppningsvis kan lita på vuxna och på vad vuxna säger. Hon hoppas också att barnen fått med sig att de haft väldigt roligt tillsammans i BIM gruppen.

På frågan om vad gruppledarna lär ut och hur de ser på missbruk svarar gruppledare B att de pratar mycket om att det är en sjukdom. Hon menar att de jobbar jättemycket med att barnen inte har någon del eller skuld till föräldrarnas/förälderns missbruk. Hon berättar vidare att de pratar om hur det kan se ut när man är full, att man kan hamna i svackor och sedan ta sig ur det. Hon berättar att de i gruppen också pratar om vad som händer inuti kroppen när man dricker. Det viktiga är, säger hon, att skuldbefria barnen men att inte heller sänka föräldrarna i det här.

- ” Men att man ändå kan tala om vad som händer när spriten kommer in i kroppen. Och att mamma eller pappa ofta kan lova saker som de inte håller sen och att det tillhör spritens dilemma så att säga. ”

Gruppledare A berättar att de inte lär ut att missbruk är ärftligt. Hon säger att de i istället pratar och diskuterar med barnen om att det kan bero på lite olika saker varför någon dricker. Hon berättar vidare att de också pratar om vilka konsekvenser missbruket kan få för bl.a. familjen. Hon berättar att de alltid gör ett studiebesök på missbruksenheten för vuxna för att visa barnen att det finns hjälp att få för föräldrarna eller föräldern och att barnen inte själva ska ta på sig ansvaret. Gruppledare A berättar att det är viktigt att förmedla till barnen att de

ska försöka hitta en viktig person i sin närhet att kunna prata med om det skulle hända något därhemma.

Gruppledare A säger vidare att en del gruppledare är mer inriktade på att det är en sjukdom men att de inte så förklarar det så. Det kan bero på vilken gruppledare det är, på olika saker samt att barnen får prata mer kring vad de tror och vad de ser när någon dricker. Hon nämner att tolvstegsprogrammet ser det som en sjukdom men att Rädda Barnens material inte har den synen samt att hennes privata åsikt inte har den definitionen heller. Hon känner istället att det viktigaste är att man slutar dricka.

- *”Det handlar egentligen inte om hur mycket man dricker utan snarare hur personen blir när den dricker.”*

På frågan om alla BIM gruppledare ser på missbruk som en sjukdom svarar gruppledare B att det finns många synsätt och skolor som definierar missbruk på olika sätt. Hon berättar att hon inte vet om alla gruppledare definierar missbruk som en sjukdom men hon tror att de någonstans nämner det i arbetet med gruppverksamheten. Hon förmodar att det är upp till respektive gruppledare att själva bestämma hur de ska definiera missbruk samt hur mycket fokus de väljer att lägga på det. Gruppledare A säger att hon tror att gruppledarnas syn i många fall skiljer sig åt. Hon berättar att en del gruppledare genomgått Eleonora utbildningen som använder sig av sjukdomsbegreppet eftersom de är tolvstegs inriktade.

Gruppledarna om vad barnen tar med sig från BIM:

Gruppledare B tror att barnen tar med sig känslan av att inte vara ensam om det här problemet och att det inte är deras fel att föräldrarna eller föräldern missbrukar.

Gruppledare A vet att barnen tar med sig att de varit iväg på en resa tillsammans med BIM gruppen. Hon berättar att de haft lite små utvärderingar och då frågat om vad barnen tyckt varit bäst och att de då svarat resan. Hon tror också att barnen fått med sig att man suttit tillsammans i grupp och pratat och att någon har lyssnat ordentligt på dem.

7. Analys

I uppsatsen har vi redogjort för en del av den litteratur som handlar om barn till föräldrar som missbrukar. Flertalet studier visar att många av dessa barn lever under speciella omständigheter som kan utgöra en risk för barnens uppväxtvillkor och fortsatta utveckling. Till exempel så visar flera studier som redovisats så gott som samtliga negativa effekter av föräldrars alkohol och drogmissbruk på olika områden av barnens hälsa och utveckling: temperament, personlighet, missbruk, psykiska problem, kognitiva och psykosociala störningar (Lagerberg & Sundelin, 2003). Vi har tidigare i uppsatsen redogjort för hur många barn i Sverige, ca 100 000 – 200 000, som uppskattningsvis beräknas leva med föräldrar/förälder som missbrukar alkohol eller andra droger. Alkohol eller annat drogmissbruk hos föräldrar är den vanligaste orsaken till att barn omhändertas enligt LVU (Lagerberg & Sundelin, 2003).

En medvetenhet om att barn till missbrukare behöver särskilt stöd har ökat under hela 1990-talet och idag finns det fungerande metoder för att ge barn stöd genom att delta i gruppverksamheter. Vi har tittat närmre på en sådan barngruppverksamhet BIM (Barn i missbrukarfamiljer) i Oskarshamns kommun. Vi har intervjuat två stycken flickor som genomgått barngruppsverksamheten (BIM) och fyra stycken gruppledare som arbetar med barngruppsverksamheten (BIM) i Oskarshamn. Flickorna var väldigt positivt inställda till barngruppsverksamheten och gav BIM ett högt betyg. Flickorna hade svårt att uppge en dålig sak med BIM i intervjuerna, båda var med andra ord väldigt nöjda med sin tid där. Även gruppledarna var positivt inställda till BIM och upplevde att det varit givande och roligt att arbeta som gruppledare med barn i grupp.

Vi vill uppmärksamma att vi i analysen valt att inte göra någon åtskillnad mellan de externa och interna gruppledarna eftersom de var samstämmiga i många av de intervjusvar som vi valt att belysa i analysen.

7.1 Hur flickorna har upplevt BIM och vad de tagit med sig från BIM

När det handlar om hur flickorna upplevt och vad de tagit med sig från BIM har vi valt att uppmärksamma några teman som varit genomgående i flickornas och gruppledarnas intervjusvar. Flickorna var båda väldigt positivt inställda till BIM även om det kändes pirrigt och nervöst att gå dit första gången som de själva beskriver det. Flickorna berättade att innan de började på BIM så kände de sig ensamma om sin situation. De förmedlade till oss vilken lättnad det innebar att få veta att man inte är ensam om att ha en förälder som missbrukar. Att barnen får möjlighet att prata och träffa andra i liknande situation anser Bengtsson och Gavelin, som mycket väsentligt i arbetet med missbruksfamiljer. (Bengtsson & Gavelin, 1994) Flera av gruppledarna poängterar att de hoppas och tror att barnen fått med sig insikten från BIM träffarna att de inte är ensamma om problemet att ha en mamma/pappa som missbrukar.

Flera av gruppledarna hoppas också att de barn de haft i sina BIM grupper fått med sig att det inte är deras fel att deras föräldrar/förälder missbrukar alkohol eller andra droger. Dock nämner ingen utav av flickorna att detta är något som de tagit med sig från sin tid på BIM.

De intervjuade flickorna nämner att de blivit stärkta i att våga prata inför andra. Vi tror att flickorna både kan ha lärt sig att prata inför andra men kanske också lärt sig att prata om svåra saker. En av flickorna berättar att hon fått ett bättre självförtroende och numera våga säga ifrån och uttrycka sina känslor. Flera av gruppledarna hoppas att barnen fått en stärkt självbild och ett större självförtroende efter BIM.

Flickorna uttrycker också att det varit skönt att någon verkligen lyssnat på dem när de velat prata om sina problem. Några av gruppledarna hoppas också att barnen tar med sig att det inte syns utanpå om man har föräldrar/förälder som missbrukar samt att barnen ska veta att det finns hjälp att få för mamma och/eller pappa som missbrukar. Nästan samtliga gruppledare hoppas att flickorna tagit med sig att de haft det roligt på BIM träffarna vilket flickorna bekräftar att de haft.

7.2 BIM – en pedagogisk gruppverksamhet

BIM beskrivs som en pedagogisk gruppverksamhet av en av gruppledarna och det stämmer även överens med den beskrivning som finns av BIM i Oskarshamn som vi tidigare refererat till i uppsatsen. Samma gruppledare tillägger att det finns vissa terapeutiska inslag eftersom hon menar att de arbetar gruppdynamiskt. BIM barngruppsverksamhet är inte en form av gruppterapi men det kan ge indirekt terapeutiska effekter för det enskilda barnet. Om barn får möta barn med liknande bakgrund och erfarenheter får de en möjlighet att identifiera sig med andra som har det likadant. För att göra en jämförelse så beskriver Lindstein (1997) verksamheten på Ersta Vändpunkten (se Appendix 1: Ersta modellen), som är liknande BIM i Oskarshamn, som en pedagogiskt syftande verksamhet, men att den delvis också blir en psykoterapeutisk behandlingssituation. Lindstein (1997) anser dock att det är viktigt att hålla fast vid den pedagogiska gruppverksamheten även om han också ser skäl för de bakomliggande förhoppningarna om att barnen ska skall få hjälp, förändras och utvecklas.

Samtliga gruppledare nämner att de använder sig av Rädda Barnens material i arbetet med gruppverksamheten, även de gruppledarna som genomgått gruppledarutbildning på Ersta Vändpunkten i Stockholm. Som vi har förstått är Ersta modellen och Lidingömodellen (Rädda Barnen), lika varandra på många sätt men att de skiljer sig åt när det gäller synen på missbruk. Anledningen till att de som arbetar med BIM i Oskarshamn valt att använda sig av Rädda Barnens material som utgångspunkt och arbetsmetod i arbetet med barngruppssträffarna är svårt att spekulera kring men vi tror att det kan bero på att materialet är beprövat och väl använt inom många liknande barngruppsverksamheter runt om i Sverige samt att gruppledarna själva tror på materialet och anser att det är bra. Som tidigare nämnts i uppsatsen så är det främst från Ersta Vändpunkten (Ersta modellen) och Rädda Barnens material (Lidingö modellen) som de flesta barngruppsverksamheter i Sverige utgår ifrån.

Flickorna nämner att de tyckte att det kändes lite pinsamt att träffas i grupp i början men att det efterhand kändes bättre sedan man lärt känna dem andra i gruppen och att det då inte var så jobbigt längre eftersom man pratade om samma problem. En av flickorna nämner att hon tyckte det kändes roligt att gå i grupp och beskrev BIM som ett ställe där man kan få hjälp, ett ställe där man kan få prata om sina problem och där någon lyssnar.

Lars Lorentzon skriver i sin bok *"Vredens pedagogik"* (1991) att då en deltagare upplever gruppen som "sin" grupp är det en rikedom av erfarenheter, tankar och känslor som blir tillgängliga. Då vi befinner oss i det vi kallar en grupp, får vi en känsla av att vara bland en samling individer, som tycks förenade, i eller av "någonting". Utifrån detta drar vi paralleller till det flickorna berättat om hur de upplevt BIM och vad de fått med sig från BIM samt gruppledarnas tro om vad BIM givit ungdomarna, där vi anser att själva gruppen möjliggjort två av de kanske mest framträdande temana som både flickorna och gruppledarna nämnt, nämligen insikten om att inte vara ensam om problemet samt känslan av att våga prata inför andra. Då flickorna förmodligen upplevt att de känt sig förenade med sina respektive gruppdeltagare p.g.a. av att de delade samma problem så kan detta ha frambringat, som Lorentzon (1997) uppger, en rikedom av erfarenheter, tankar och känslor som blivit till värdefull kunskap och erfarenhet för gruppens deltagare. Arne Maltén skriver i sin bok *"Grupputveckling"* (1992) att i gruppen utnyttjas och samordnas medlemmarnas unika kunskaper och färdigheter. *"Interaktionen och det ömsesidiga stödet stärker upplevelsen av gemenskap och skapar i bästa fall en vi –anda."* (Maltén, s.13, 1992) Flickorna berättar i intervjuerna om att det blev mycket lättare att prata inför gruppen när man lärt känna alla gruppdeltagarna. Båda flickorna var även väldigt nöjda med de grupper de varit deltagare i. Vi fick uppfattningen av att flickorna hade förtroende för gruppen och att de fick mycket stöd därifrån.

Vi vill vidare göra jämförelser mellan BIM gruppen och de två aktiviteter, arbetsaktivitet och emotionell aktivitet, som Lindstein skriver om i sin bok *"Unga vid vändpunkten"* (1997) där han refererar till Wilfred Bions idéer. Vi menar att båda dessa aktiviteter ingår i BIM gruppen. Arbetsaktiviteten då gruppledarna strukturerar gruppträffarna med hjälp av bl.a. olika arbetsövningar som barnen får göra t.ex. samtalsrunda, rita, måla och göra häften. Arbetsgruppsaktiviteten präglas av målmedvetenhet, struktur och organisation. Samtidigt som man i gruppen pratar om barnens situation och varför barnen egentligen är där vilket bidrar till den emotionella aktiviteten som Bion menar kommer av sig själv genom att barnen gör gruppupplevelsen till en del av sig själva.

7.3 Synen på missbruk

Ett av BIM gruppverksamhetens mål, som tidigare nämnts i uppsatsen, är att barnen ska förstå vad alkoholism är. Författarna till Rädde Barnens handbok, ”*När mamma eller pappa dricker... - en handbok om att arbeta i grupp med barn till alkoholister*” (2002) väljer dock att inte ta ställning för eller emot de olika rådande teorierna om hur man ska definiera missbruk. De vill i stället utifrån ett barnperspektiv, beskriva alkoholism som att alkoholisten är beroende av alkoholen och att han eller hon är fast och behöver hjälp för att kunna sluta. Gruppledarens uppgift blir att hjälpa barnen att sätta ord på det som händer hemma och i gruppen. Vi upplever att flera av gruppledarna förmedlat till oss att det är just detta som de försöker arbeta med i barngrupperna. Flickorna som vi intervjuat hade båda lite svårt att redogöra för vad de lärt sig om missbruk under BIM tiden men båda uppgav att de ändå pratat mycket om alkohol och dess konsekvenser i gruppen. Även gruppledarna nämnde att de pratar mycket om missbruk och dess konsekvenser för familjen i gruppen. Detta fick vi också uppfattningen av. Vi upplevde att kombinationen av man gjorde ”roliga” övningar i gruppen och att man samtidigt berörde missbruket och dess effekter kan ha gjort det lättare för barnen att inta information och prata om sina erfarenheter.

Meningarna skiljer sig dock åt när det gäller användandet av sjukdomsbegreppet i barngruppsverksamheten. Nästan samtliga gruppledare menar att det är upp till var och en hur de vill definiera missbruk i sitt arbete som gruppledare. En av anledningarna till detta kan vara att gruppledarna genomgått utbildningar bl.a. Ersta och Rädde Barnen, som har olika syn på missbruk. Huruvida detta påverkar verksamheten vet vi inte. Vi tror dock att vad man som gruppledare väljer att prata om, samt lära ut om missbruk är mycket beroende av barnens ålder och mognad, vad barnen själva vill prata om men också av gruppledarnas yrkesbakgrund, erfarenheter och inställning till missbruk. Vi tror att ovanstående faktorer gör det svårt för gruppledarna att nå en gemensam och enhetlig definition utav missbruk i sitt arbete, t.ex. att man kallar det för en sjukdom. Huruvida detta påverkar deras arbete med barnen är svårt att veta. Vi tror dock att det kan verka förvirrande för barnen om gruppledarna har en definition av missbruk medan t.ex. barnens föräldrar har en annan. Vi tror att det kan kännas som en tröst för barnen att få veta att det är en sjukdom som föräldern har och att det då inte är barnets fel och att barnet inte kan göra någonting åt det. Samtidigt kan man vända på det och hävda att det blir underligt för barnen att säga att det är en sjukdom – om mamma

är sjuk, kan jag inte vara arg och besviken eller ställa krav på henne. Det kan dock finnas en fördel med att använda sjukdomsbegreppet eftersom många föräldrar som har missbruksproblem genomgår behandlingar som har det synsättet och då kan det vara bra om barn och föräldrar kan använda sig utav samma begrepp. Detta tror vi kan bidra till en större förståelse hos barnen.

7.4 En jämförelse med två andra empiriska studier

Författarna till de två studier som vi redogjort för, Humlan och Flaskposten/Utposten, har kommit fram till en del slutsatser som stämmer överens med dem som vi kommit fram till i vår intervjustudie. Nedermans undersökning visar bl.a. att samtliga barn föredrog gruppen framför individuella samtal och förklarade det med att det var för att man får veta hur andra barn har det och att man får veta att man inte är ensam. Linderoths undersökning visar att de flesta av de intervjuade barnen och ungdomarna föredrar gruppverksamhet istället för enskilda träffar med ledarna. Linderoth skriver vidare att för många av barnen ger barngruppsträffarna en möjlighet att för första gången prata om "familjehemligheten". Vidare uppger hon att det framgår att flera av barnen upplevt det positivt att få reda på att de inte var ensamma om att ha det svårt. Barnen ges en möjlighet att träffa andra som varit i samma situation eller som haft det värre. Linderoths studie bekräftar med andra ord vikten av att få möjlighet att träffa andra i liknande situationer. Ovanstående bekräftar det resultat som vi kommit fram till i vår intervjustudie, nämligen hur viktig insikten verkar vara att få veta att man inte är ensam om att ha en förälder som missbrukar och att ges en möjligheten att träffa andra och utbyta erfarenheter.

En slutsats som vi också kommit fram till i vår studie är att flickorna upplever att de blivit stärkta i att våga prata inför andra. Detta bekräftas av Nedermans undersökning där hon uppger att de barn hon intervjuat tycker att de bl.a. lärt sig att våga prata inför andra. Även Linderoth menar att barngruppsträffarna ger barnen en möjlighet att prata om jobbiga och svåra saker. Något som vi uppmärksammade då vi jämförde studierna var att samtliga bekräftar hur viktiga inslagen av fikastunder och lekövningar är för barnen. Vi noterade också att barnen inte bara ges en möjlighet att möta andra barn i liknande situationer utan även ges en chans att skapa nya kompisrelationer. Som bra saker med Humlan uppgav barnen exempelvis fikan, att de hade haft roligt, att prata och att hitta vänner. Linderoths studie visar

att både barn och föräldrar var mycket positiva till att samtal varvades med lekar under gruppträffarna där leken blev en slags vila från känsliga samtalsämnen. Barnen uppskattade också att man fick lära känna fler barn och att hitta på saker tillsammans. Flickorna som vi intervjuat nämner också att de haft det roligt på BIM. En av flickorna berättar att hon tyckte att det varit kul att måla, göra häften och spela spel.

8. Sammanfattning och slutdiskussion

Syftet med vår uppsats var att genomföra en intervjustudie med ungdomar och gruppledare som varit aktuella för BIM i Oskarshamn. Vi ville jämföra ungdomarnas upplevelser av BIM med gruppledarnas erfarenheter av vad BIM kan ha givit ungdomarna.

Vi ville ha svar på följande frågeställningar i uppsatsen:

1. Hur ser BIM metoden ut?
2. Hur har ungdomarna upplevt barngruppsverksamheten BIM?
3. Vad har ungdomarna fått med sig från barngruppsverksamheten BIM?
4. Vad upplever gruppledarna att BIM givit ungdomarna?
5. Hur ser gruppledarnas syn på missbruk ut?
6. Hur skiljer sig det vi kommer fram till i vår intervjustudie från andra studier som berör samma ämne?

Vi har i uppsatsens analysdel redogjort för hur gruppledarna arbetar samt att de använder sig av Rädda Barnens handbok som arbetsmaterial. Vi kan vidare fastställa att flickorna är nöjda med verksamheten och tycker att de har lärt sig saker på BIM. Även gruppledarna uppger att de tycker att det känns givande och roligt att arbeta med barn och unga i grupp. Vi har också nämnt två starka teman, som både flickorna och gruppledarna nämnt i sina intervjusvar, som vi menar att själva BIM gruppen möjliggjort, nämligen insikten om att flickorna inte är ensamma om att ha en förälder som missbrukar samt att de blivit stärkta i att våga prata inför andra. En av flickorna nämner också att hon lärt sig uttrycka sig uttrycka sina känslor och att säga ifrån när något känns fel. Ovanstående tror vi har en enorm betydelse för flickornas vidareutveckling. Vi tror att genom att flickorna gavs en möjlighet att prata om sina

erfarenheter samt höra om andra barns liknande situation, bidragit till en ökad förståelse och bearbetning hos flickorna. Vi kan vidare konstatera att gruppledarnas syn på missbruk skiljer sig åt. Vi har tidigare diskuterat kring huruvida detta påverkar barnen och har kommit fram till att det är svårt att dra några slutsatser kring det. Även om gruppledarnas definitioner utav missbruk skiljer sig åt pratas det mycket om missbruk och dess konsekvenser i barngrupperna vilket också kanske är det allra viktigaste. De studier som vi gjort jämförelser med bekräftar några av de slutsatser som vi kommit fram till i vår intervjustudie. Detta menar vi stärker och bekräftar vårt empiriska material.

8.1 Avslutande kommentarer

8.1.1 Kontakten med föräldrarna

Nästan samtliga gruppledare anser att det är upp till var och en att bestämma vilken roll barnens föräldrar skall ha i BIM gruppen. Några av gruppledarna berättar i intervjuerna att föräldrar som de träffat uttryckt en önskan om att få gå i en föräldragrupp vid sidan om. Vi tror att det är viktigt för föräldrarna att veta vad BIM gruppen är för något och vad barnen gör där. Vi tror också att en föräldragrupp vid sidan om kan vara värdefull då föräldrarna därigenom haft en möjlighet att träffas och prata om sina erfarenheter med varandra.

Samtliga gruppledare tycker att det är viktigt att man har en kontinuerlig kontakt med barnens föräldrar och att man som gruppledare träffar dem före barngruppens början och slut. Vi tycker att det är bra att gruppledarna tar hänsyn till hur barnen tycker och tänker när det gäller att ha föräldrarna närvarande vid BIM träffarna. Vi menar att de därigenom intar ett barnperspektiv då de lyssnar på barnens åsikter. En av gruppledarna nämner också att BIM träffarna ska fungera som en fristad för barnen. Vi tror dock att kontakten med barnens föräldrar är jätteviktig eftersom barnen kommer hem till familjen efter BIM träffens slut samt att livet går vidare efter BIM. Samtidigt så tror vi att det är viktigt för barnen att känna att BIM gruppen är till just för dem och att deras behov kommer i första hand.

8.1.2 Valmöjligheter och begränsningar

En förutsättning för att ett barn ska få vara med i BIM är att föräldrarna, eller åtminstone en, samtycker till det. Då väcks frågan hos oss om hur man ska nå ut till de barn där föräldrarna inte samtycker till den här typen av stöd till barnen. Gruppledarna som vi intervjuat gav en bild av att information om BIM finns tillgänglig på olika instanser som t.ex. skola, BVC, förskola och socialtjänst. Gruppledarna poängterar också att samarbetet mellan dessa olika insatser fungerar bra när det handlar om att upptäcka barn till missbrukande föräldrar. Detta säger dock ingenting om hur barnen upplever att informationen om BIM finns tillgänglig eller deras möjlighet att delta i BIM.

Vidare kan rekryteringen av gruppledare i Oskarhamn problematiseras med tanke på deras olika yrkesutbildningar och erfarenheter. Vi menar att det kan uppstå svårigheter om de gruppledare som eventuellt saknar redskap och erfarenheter av att möta barnen i akuta och svåra situationer plötsligt ställs inför detta. De intervjuade gruppledarna i vår studie menar att det är positivt med olika yrkeskompetens eftersom detta bidrar till att uppgifter och ansvarsområden kan delas upp samt att de kan stödja varandra och utbyta erfarenheter. Exempelvis kan en socionom ta ansvar för svåra samtal medan en förskolelärare kan vara huvudansvarig för det pedagogiska upplägget i form av t.ex. lekövningar. Vi vill tillägga att barngruppsledarna får kontinuerlig handledning och genomgår en gemensam barngruppsledarutbildning, samtidigt som det fortlöpande erbjuds vidareutbildningskurser vilket kan stärka den personal som saknar viktiga delar inom sitt kompetensområde t.ex. hanterandet av svåra samtal med barn.

Vi tror att det ofta är så att barnen i en missbruksfamilj lätt glöms bort och att missbrukarens behov kommer i första hand. Vi upplever att det finns många olika hjälp- och stödalternativ för vuxna missbrukare men att valmöjligheterna är få för barn. Vår förhoppning är att det utvecklas fler alternativ som vänder sig till barn. De flickor vi intervjuat som genomgått BIM gruppverksamheten i Oskarhamn är väldigt nöjda och vi upplever att just den här gruppverksamheten verkar ha passat dem. Frågan är om det passar alla barn och vilka alternativ som i så fall skulle vara bättre? Vi tror att BIM är ett bra alternativ men svårigheten ligger kanske i utveckla andra former för barn i liknande situationer där gruppverksamhet inte är en möjlighet. Det kan vara besvärligt för barn att prata om svåra saker inför andra i grupp. I detta sammanhang kan det vara av vikt att diskutera den tystnadsplikt som finns och görs upp

inom barngruppen. Det kan finnas barn som inte förlitar sig på denna och därför inte vill eller vågar prata inför de andra. Vi tror att det har en avgörande betydelse hur barnen upplever denna tystnadsplikt samt hur de andra barnen i gruppen förhåller sig till denna. Det kan också vara så att en del barn inte fungerar eller trivs i grupp och att det gör det ännu svårare att prata om jobbiga saker. Vi vill tillägga att då det av gruppledarna uppmärksammas att ett barn har speciella behov och inte har möjlighet att fungera i grupp kan detta barn remitteras vidare till t.ex. BUP. Det är därför viktigt att vi som socialarbetare ser till alla barns unika behov och egenskaper så att rätt stöd- och hjälpinsats som passar just det barnet kan förmedlas.

9. Källförteckning

Arnell, Ami, Ekbom, Inger (2002) *När mamma eller pappa dricker... - en handbok om att arbeta i grupp med barn till alkoholister*. Värnamo: Rädda Barnens förlag.

Bengtsson, Anna-Bodil, Gavelin, Ingegerd (1994) *Familjer och missbruk. Om glömda barn och glömda föräldrar*. Saltsjö-Boo: Tiger förlag.

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Folkhälsoinstitutet 1996:107. *Insatser för barn till missbrukare, kartläggning våren 1996*. Göteborg: Printus AB/ Graphic Systems AB.

Hansen, Frid A (red) (2003) *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lagerberg, Dagmar, Sundelin, Claes (2003) *Risk och prognos i socialt arbete med barn – Forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

Lindstein, Thomas (1997) *Unga vid vändpunkten. Att arbeta med ungdomar vars föräldrar missbrukar*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

Lindstein, Thomas (2001) *Vändpunkten – ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

Lorentzon, Lars (1991) *Vredens pedagogik – om arbete med barn och föräldrar i utsatta familjer*. Kristianstad: Boktryckeri AB.

Maltén, Arne (1992) *Grupputveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Mortensen, Olav (1995) ”Barns reaktioner på föräldrarnas missbruk” i Hansen, Frid A. red: *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Svedberg, Lars (2000) *Gruppsykologi – om grupper, organisationer och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.

Internetadresser:

www.riksdagen.se

www.bris.se

www.oskarshamn.se

Appendix 1

Ersta Vändpunkten (Ersta modellen)

Nedanstående information är hämtat från boken ”*Vändpunkten – ur barnens och ungdomarnas perspektiv*” (2001) skriven av Thomas Lindstein, docent vid Stockholms universitet.

Den första gruppverksamheten startades i Stockholms kommun av Ersta Diakonisällskap 1986. Verksamheten kom att kallas Ersta Vändpunkten och har sin utgångspunkt i Minnesotamodellen som utformats av Anonyma Alkoholister i USA. Ersta Vändpunkten var från början riktad till missbrukarens vuxna anhöriga men genom deras upplevelser började barn- och tonåringars behov av stöd och hjälp att uppmärksammas. Den första barngruppsverksamheten startades därför upp 1989 och baserades på Minnesotamodellprogrammet, Children are People Too. Det innebär att barnverksamhetens teman och utformning är baserat på vuxnas erfarenheter, gjorda i gruppverksamheter, där anhöriga och tonåringar till alkoholister delat med sig av sina problem och erfarenheter. Programmet har förändrats och utvecklats mycket genom åren för att kunna anpassa gruppverksamheten till så små barn som 6-8 åringar.

Grupper erbjuds för barn och tonåringar 6-17 år med åldersindelningen 6-8 år, 9-12 år och 13-19 år. De träffas femton gånger och arbetar efter ett program. Varje barn/tonåring har även individuella samtal med gruppledaren. Programmets syfte är att ge deltagarna ökade kunskaper och färdigheter inom ett antal områden:

- Ökade kunskaper om alkohol, droger och kemiskt beroende
- Ökade kunskaper om och förståelse av hur en nära anhörig kan påverka det egna välbefinnandet och den egna hälsan
- Ökad förståelse av den egna personen och de egna reaktionerna i syfte att ge ökad förmåga att sätta personliga gränser

Grupperna träffas en gång i veckan (sammanlagt 15 veckor) och varje mötestillfälle, lektion, innehåller miniföreläsningar, övningar och lekar kring olika teman. Exempel på tema kan vara att *öppet dela erfarenheter* som ska bidra till ökad förståelse för både sig själv och andra.

Sedan starten 1989 har mer än 1000 barn och tonåringar deltagit i Ersta Vändpunktens program. Varje termin börjar ca 80 barn i nya grupper. Gruppledarna består av både anställda och volontärer. Det finns 2-3 gruppledare i varje grupp.

Vidare anordnas det familjetränffar för att ge familjerna möjligheten att träffa varandra och visa att det finns hjälp att få. Syftet med familjetränffarna är också att öka kommunikation och öppenheten familjer emellan och viljan att göra saker tillsammans. Man arbetar även med att stärka familjernas självbild.

Tonårsprogrammet skiljer sig från barnprogrammet då det mer är en egen produkt av Ersta Vändpunkt. Programmet har inte några familjetränffar som i barnprogrammet och tonårsgruppen kan innehålla upp till 20 deltagare mot barngruppens max 9 deltagare. I och med att ungdomsgrupperna är så stora så växlar man övningar till könsuppdelade smågrupper där man delar med sig av sina erfarenheter.

Ersta modellen syftar till att lära barn och ungdomar om hur det är att leva i en alkoholistfamilj och hur man kan lära sig att handskas med detta. Thomas Lindstein skriver i sitt slutord att det som är viktigt i den pedagogiska målsättningen är just att lova att barnen kommer att få lära sig mer om missbruk/beroende och missbrukets konsekvenser på Vändpunkten.

Appendix 2

Rädda Barnen (Lidingö modellen)

Ett samarbetsprojekt mellan Lidingökommuns alkoholpoliklinik och landstingets BUP (Barn och ungdomspsykiatri) mottagning drogs igång år 1989. Erfarenheten då var att socialtjänsten enbart riktade sin behandling till missbrukaren/na och inget stöd erbjöds de utsatta barnen. På BUP aktualiserades barn som for illa av föräldrarnas missbruk men okunskapen kring barnets levnadsvillkor i en missbruksfamilj bidrog till att insatserna kring just den problematiken var få. Man ville då dra nytta av både socialtjänstens missbrukskompetens och BUP:s barn kompetens och skapa ett gemensamt arbetssätt.

Ami Arnell, legitimerad psykolog och psykoterapeut, och Inger Ekbom, socionom, är författare till boken *"När mamma eller pappa dricker – en handbok om att arbeta i grupp med barn till alkoholister"* (2002). Båda har en gedigen erfarenhet av att ha arbetat med gruppbehandling av barn och ungdomar till missbrukare. År 1990 kunde således barngruppsverksamheten på Lidingö startas upp.

Arbetssättet, den så kallade Lidingömodellen utgör grunden för Rädda Barnens utbildnings- och arbetsmaterial. Rädda Barnens modell bygger på samverkan mellan de myndigheter som arbetar professionellt med barn och familjer som exempelvis BUP, socialtjänst, skola, alkoholmottagning osv. I modellen ingår det tre delar: Det ska finnas en arbetsgrupp/BIM grupp, en utåtriktad information kring barns livsvillkor i missbruksfamiljer samt ges en möjlighet till stöd individuellt eller i grupp åt barn till missbrukande föräldrar.

(Folkhälsoinstitutet, 1996)

Syftet med Rädda Barnens material (Arnell & Ekbom, 2002) är att det ska fungera som en praktisk handbok i arbetet med barn och unga till alkoholister. Författarna hoppas på att synliggöra barn till alkoholister och öka medvetenheten om deras svåra livssituation. Boken ska även bidra till ett konkret samarbete mellan socialtjänst – barnpsykiatri - skola – alkoholmottagning. I boken tar författarna upp följande utgångspunkter som de anser vara viktiga i arbetet med barn till missbrukande föräldrar:

- Att träffa andra barn som lever under samma livsvillkor
- Att dela sina upplevelser med varandra
- Att förstå vad alkoholism är
- Att bli sedd och sätta sig själv i centrum
- Att bryta sin isolering och ensamhet
- Att sätta ord på sina känslor
- Att lära sig att säga nej
- Att undersöka sin släkt och sitt nätverk
- Att leka och fantisera
- Att slippa ansvaret för den som dricker
- Att själv kunna påverka något i sin omgivning

Arnell och Ekbom (2002) skriver att barnen i deras grupper ofta kommer ifrån splittrade hem. Det finns barn som endast umgås med sin missbrukande förälder på helgerna, det finns de barn som lever med ett pågående missbruk i hemmet. Det finns även de barn som kommer från till synes välordnade familjer med en mamma eller pappa i karriären där det ofta förekommer ett dolt missbruk med ett förnekande av beroende.

Varje barngrupp bör inte vara större än 6 deltagare. Utifrån erfarenheter sätts grupperna samman utifrån åldrarna: 7-10, 10-13, 13-16 och 16-18 år. Man träffas en gång i veckan (handboken bygger på 23 gruppträffar). Beroende på arbetssätt och tidsutrymme bestämmer gruppledarna hur många gånger gruppen bör träffas och vilka samtal, övningar och lekar som passar för den grupp man ansvarar för. Detta är viktigt då ett av syftena med modellen är att det ska fungera för alla åldrar men även för att det kan vara svårt att hinna med att använda allt arbetsmaterial på ett bra sätt.

Arnell och Ekbom (2002) poängterar att modellen ska fungera som ett ”smörgåsbord” för gruppledarna då man har möjlighet att välja ut de samtal, övningar och lekar som anses vara lämpligast för just den grupp man ansvarar för. Detta är viktigt då ett av syftena med modellen är att det ska fungera för alla åldrar men även för att det kan vara svårt att hinna med att använda allt arbetsmaterial på ett bra sätt. Det är barnens ålder och mognadsutveckling som styr takten för verksamheten.

Bilaga 1

Intervjufrågor till de interna och externa gruppledarna

Allmänna frågor: ålder, utbildning, yrke.

1. Hur blev du aktuell som gruppledare för BIM?
2. Hur länge har du arbetat som gruppledare?
3. Hur kommer barnen i kontakt med BIM?
4. Hur ser er arbetsmetod ut?
5. Hur känns det att arbeta med barn och unga i grupp?
6. Vem är BIM till för? (kön, ålder) Följdfråga: Du nämnde att det i din grupp fanns både pojkar och flickor i början men att det nu endast finns flickor. Är det vanligare att pojkar hoppar av? Strävar ni efter enkönade grupper?
7. Om det är så att din erfarenhet säger dig att det är vanligare att pojkar/flickor hoppar av, vad tror du det beror på?
8. Känner du att antalet gruppledare är bra?
9. Upplever du att du som gruppledare har möjlighet att ge barnen individuellt stöd om det behövs?
10. Vad lär ni ut och hur ser ni på missbruk? (sjukdom) Följdfråga: Är det något som ni gruppledare diskuterar vid era handledningsträffar (hur ni definierar och ser på missbruk?)
11. Träffar ni föräldrarna till barnen?
12. Vad lär sig barnen på BIM?
13. Vad tror du barnen tar med sig från BIM?

Bilaga 2

Intervjufrågor till ungdomarna

Allmänna frågor: ålder, familjs sammansättning, årskurs i skolan, kamrater, eventuell sysselsättning, fritidsintressen.

1. Hur blev du aktuell för BIM? Ville du vara med?
2. Hur kändes första gruppträffen på BIM?
3. Om du skulle beskriva Bim för en kompis, hur skulle du berätta då?
4. Vem är BIM till för?
5. Hur kändes det att träffas i grupp?
6. Kände du att antalet gruppledare var bra?
7. Berätta om en bra och en dålig sak med BIM?
8. Hur har det varit på BIM?
9. Vad har du lärt dig efter de gånger du gått på BIM?
10. Vad har du lärt dig om BIM?
11. Är det något som förändrats efter tiden med BIM? – hemma, i skolan, bland kamrater osv?
12. Om en kompis till dig var ledsen för att mamma/pappa missbrukar, vad skulle du råda kamraten att göra?
13. Finns det något som hände i ditt liv under tiden och efter BIM som du tror kan ha påverkat hur du känner för BIM?
14. Vad tror du att du gör om två år?